

บทที่ ๓

องค์ความรู้และสาระของตำนานหลวงพ่อทวดเหยียบน้ำทะเลจืดในภาคใต้ของประเทศไทย

การรวบรวมและจัดเก็บข้อมูลตำนานหลวงพ่อทวดเหยียบน้ำทะเลจืดในภาคใต้ครั้งนี้ ที่มีวิจัยสามารถเก็บรวบรวมข้อมูลตำนานได้ทั้งข้อมูลที่เป็นลายลักษณ์อักษรและข้อมูลมุขปาฐะที่มีการเล่าสืบต่อกันมาในพื้นที่ภาคใต้พบว่ามีหลากหลายสำนวน ทั้งที่มีเนื้อหาตรงกันและที่แตกต่างกัน นอกจากนี้ยังพบว่ามีสถานที่หลายแห่งในภาคใต้ของประเทศไทยและบางส่วนของรัฐทางภาคเหนือของประเทศไทยที่เกี่ยวข้องกับตำนานหลวงพ่อทวดเหยียบน้ำทะเลจืด ซึ่งทำให้เห็นภาพการกระจายตัวของตำนานเรื่องนี้ได้เป็นอย่างดี ผลของการรวบรวมข้อมูลในเรื่องนี้สามารถนำมาประมวลเป็นองค์ความรู้เกี่ยวกับหลวงพ่อทวดเหยียบน้ำทะเลจืดได้ ดังนี้

๑. องค์ความรู้ของตำนานหลวงพ่อทวดเหยียบน้ำทะเลจืดในภาคใต้ของประเทศไทย

ตำนานหลวงพ่อทวดเหยียบน้ำทะเลจืดหรือสมเด็จพระเจ้าพะโคะ เป็นตำนานที่พบแพร่หลายมากในภาคใต้ของประเทศไทยและรัฐทางตอนเหนือของประเทศไทยมาเลเซีย ตำนานในแต่ละพื้นที่ อาจจะมีเค้าโครงเรื่องที่เหมือนกันและแตกต่างกันขึ้นอยู่กับบริบททางธรรมชาติและบริบททางสังคมวัฒนธรรม จึงทำให้ตำนานนี้น่าสนใจศึกษา และเก็บรวบรวมข้อมูลไว้อย่างเป็นระบบ เพื่อประโยชน์ในการอนุรักษ์ การปรับใช้ข้อมูล และการนำเสนอข้อมูลขึ้นทะเบียนเป็นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาติและมนุษยชาติ ซึ่งผลของการรวบรวมและจัดเก็บข้อมูลครั้งนี้สามารถนำมาประมวลเป็นองค์ความรู้ของตำนานหลวงพ่อทวดเหยียบน้ำทะเลจืดได้ ดังนี้

ดินแดนคาบสมุทรไทยหรือภาคใต้ของไทยในอดีตเป็นดินแดนที่มีความเจริญรุ่งเรืองทางด้านพุทธศาสนา สังคมและศิลปวัฒนธรรมเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะพระพุทธศาสนานั้นถือได้ว่าเป็นศาสนาที่ประชาชนส่วนใหญ่ในภาคใต้นับถือสืบต่อเนื่องมาช้านานนับพันปี ดังเห็นได้จากหลักฐานโบราณวัตถุสถานและวัดวาอาราม หรือศาสนสถานที่ยังคงสร้างขึ้นเนื่องในพระพุทธศาสนา เช่น พระบรมธาตุไชยา วัดพระบรมธาตุไชยารวิหาร จังหวัดสุราษฎร์ธานี พระบรมธาตุนครศรีธรรมราช วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดนครศรีธรรมราช พระมหาธาตุเจดีย์วัดเขยิบบางแก้ว จังหวัดพัทลุง พระมหาธาตุเจดีย์วัดจะบังพระ จังหวัดสงขลา พระพุทธไสยาสน์ วัดคูหาภิมุข จังหวัดยะลา เป็นต้น นอกจากนี้แล้วหลักฐานที่แสดงถึงความรุ่งเรืองของพระพุทธศาสนาในภาคใต้อีกประการหนึ่งได้แก่ การมีพระอริยสงฆ์หรือพระเถระผู้ทรงคุณความรู้ทางพระพุทธศาสนาจำนวนมาก ซึ่งมีหลักฐานมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย ในสมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราช ได้ทรงนำพระสงฆ์ผู้ทรงคุณความรู้จากเมืองนครศรีธรรมราชไปเผยแผ่พุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์ในเมืองสุโขทัย ดังที่ ศิลาจารึกหลักที่ ๑

ระบุไว้ว่า “พ่อขุนรามคำแหงกระทำไอยทานแก่มหาเถรสังฆราชปราชญ์เรียนจบปิฎกไตร หลวกกว่าปู่ครูในเมืองนี้ทุกคนลูกแต่เมืองศรีธรรมราชมา”¹ ต่อมาในสมัยกรุงศรีอยุธยา หัวเมืองภาคใต้มีพระมหาเถรผู้ทรงคุณความรู้หรือปราชญ์ทางธรรมเกิดขึ้นหลายรูป เช่น สมเด็จพระเจ้าพระโพธิสมภารโลกาจารย์ญาณคัมภีร์ศรีสังฆปริณายกมหาสาหมิ เจ้าคณะลังการาม² อธิการวัดท่าช้าง³ เมืองนครศรีธรรมราช พระครูอินทโหมฬีศรีนันทราชฉันทันตจุฬามุนีศรีราชปัญญาปราชญ์ยานุชิตพิพิธรัตนราชวงศ์พงศ์ภักดีศรีสาทุกบุตรอุปประดิษเถระ⁴ เจ้าคณะป่าแก้วหัวเมืองพัทลุง สมเด็จพระราชมนู⁵ หรือสมเด็จพระราชมนูสีมามีรามคุณูปมาจารย์ วัดราชประดิษฐานหรือวัดพะโคะ หัวเมืองพัทลุง⁶ (ปัจจุบันเป็นอำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา) เป็นต้น พระอริยสงฆ์เหล่านี้ล้วนเป็นผู้ทรงคุณความรู้ทางพุทธศาสนา มีบทบาทสำคัญในการจรจรหลวงพระพุทธานุชาในหัวเมืองภาคใต้ให้เจริญรุ่งเรืองสืบทอดมาจนปัจจุบัน โดยเฉพาะสมเด็จพระราชมนูสีมามีรามคุณูปมาจารย์ผู้คนในลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลานิยมเรียกว่า “สมเด็จพระเจ้าพะโคะ” แต่คนทั่วไปนิยมเรียกว่า “หลวงพ่อทวดเหยียบน้ำทะเลจืด” เป็นพระอริยสงฆ์ที่มีประวัติ ผลงาน ศีลวัตรและจริยวัตรปฏิบัติทางดีงามโดดเด่นกว่าพระอริยสงฆ์รูปอื่น ๆ แต่อย่างไรก็ตามชีวประวัติของท่านขาดการบันทึกเป็นหลักฐานที่ชัดเจน จึงทำให้เรื่องราวที่เกี่ยวกับตัวท่านถูกเล่าขานเป็นตำนานสืบต่อ ๆ มาหลายกระแส ส่วนใหญ่เกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์และอิทธิปาฏิหาริย์ ที่ตั้งอยู่บนความเชื่อและความศรัทธาของบุคคล ซึ่งส่วนใหญ่เป็นเรื่องเล่าขานทางมุขปาฐะ แต่ที่เป็นหลักฐานทางลายลักษณ์อักษรปรากฏอยู่ในเอกสารเรื่อง “ย่อเข้าตำราหมื่นตราพระธรรมวิลาสเอาไปวิวาทเป็นหัวเมือง” และบางส่วนในเอกสาร “กัลปนาวัต จังหวัดพัทลุง” ที่เขียนขึ้นในสมัยกรุงศรีอยุธยา ดังนั้นเรื่องราวเกี่ยวกับสมเด็จพระราชมนูสีมามีรามคุณูปมาจารย์

¹ คณะกรรมการพิจารณาและจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์. ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ ๑. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, ๒๕๒๑. หน้า ๒๑-๒๒.

² สวัสดิ์ รัตนเสวี. “พระราชพงศาวดารสำหรับเมืองนคร,” ใน ตำนานพระบรมธาตุ จังหวัดนครศรีธรรมราช. พระนคร : โรงพิมพ์ ส. พยุงพงศ์, ม.ป.ป., หน้า ๒๑- ๒๒.

³ วัดท่าช้างปัจจุบันเป็นวัดร้างและเป็นที่ตั้งของมัสยิดชอลาฮุดดีนหรือมัสยิดท่าช้าง ตำบลคลัง อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช

⁴ หลวงศรีวัตร (พิณ จันทโรจวงศ์). พงศาวดารเมืองพัทลุง. อนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพหลวงศรีวัตร (พิณ จันทโรจวงศ์). พระนคร : โรงพิมพ์พระจันทร์, ๒๔๘๑, หน้า ๑๐.

⁵ คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และโบราณคดี. “เรื่องกัลปนาวัตจังหวัดพัทลุง.” ใน ประชุมพระตำราบรมราชูทิศเพื่อกัลปนา สมัยอยุธยา ภาค ๑. พระนคร : โรงพิมพ์สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี, ๒๕๑๐, หน้า ๖๗.

⁶ ชัย สัจจาพันธุ์. “ประวัติสมเด็จพระเจ้าพะโคะ,” ใน ประวัติวัดพะโคะและประวัติสมเด็จพระเจ้าพะโคะ. ม.ป.ท. ๒๕๒๙, หน้า ๕๓.

ภาพประกอบที่ ๑ บ้านสวนจันทร์ เป็นสถานที่เกิดของสมเด็จพระเจ้าพะโคะ หมู่ที่ ๒ ตำบลดีหลวง อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา

ภาพประกอบที่ ๒ สตูบที่ฝังรกรสมเด็จพระเจ้าพะโคะ สำนักสงฆ์ต้นเลียบ หมู่ที่ ๑ ตำบลดีหลวง อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา

หรือสมเด็จพระเจ้าพะโคะ หรือหลวงพ่อดทเหยียบน้ำทะเลจืด เป็นเรื่องที่คนให้ความสนใจเป็นอย่างยิ่ง จึงขอนำเรื่องราวของท่านมาเสนอตามลำดับดังนี้

ประวัติสมเด็จพระราชมุนีสามีรามคุณูปมาจารย์หรือหลวงพ่อดทเหยียบน้ำทะเลจืด

ประวัติของสมเด็จพระราชมุนีสามีรามคุณูปมาจารย์หรือหลวงพ่อดทเหยียบน้ำทะเลจืด เป็นเรื่องรามที่นำเสนอใจศึกษาค้นคว้าหาข้อเท็จจริง เพราะท่านเป็นพระอริยสงฆ์ที่มีตัวตนจริง ๆ ในประวัติศาสตร์แต่ถูกปิดบังด้วยอิทธิปาฏิหาริย์และมายาคติในยุคปัจจุบัน

๑. ชาติภูมิ

สมเด็จพระราชมุนีสามีรามคุณูปมาจารย์หรือหลวงพ่อดทเหยียบน้ำทะเลจืดเป็นบุตรนายहुกับ นางจันทร์เดิมชื่อปูได้ถือกำเนิดที่บ้านเลียบหรือบ้านสวนจันทร์¹(หมู่ที่ ๑ ตำบลดีหลวง อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา) มีพี่น้องร่วมบิดามารดา จำนวน ๓ คน คือ คนแรกชื่อจันทร์ คนที่ ๒ ชื่อปู และคนที่ ๓ ชื่อศรี (พระมหาเถรศรี)² ส่วนวันเดือนปีเกิดของหลวงพ่อดทหรือเด็กชายปูตรงกับวันเดือนปีใดหลักฐานยังขัดแย้งกันมาก มีหลายกระแส ดังที่ อนันต์ คณานุรักษ์ ได้ระบุว่า “สมเด็จพระเจ้าพะโคะ ชาตะวันศุกร์ เดือน ๔ ปีมะโรงตรงกับพ.ศ. ๒๑๒๕”³ สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ระบุว่า “ท่านเกิดปี จ.ศ. ๙๕๐ ซึ่งตรงกับ พ.ศ. ๒๑๓๑”⁴ ส่วนเอกสาร “ขอเข้าตำราหมื่นตราพระธรรมวิลาสเอาไปวิวาทเป็นหัวเมือง” เขียนขึ้นในสมัยอยุธยาระบุว่า “อยู่มาแล้วไซ้แลครั้งเกิดสมเด็จพระราชมุนีมีบุญแลได้พระพุทศักราช ๙๙๐ ฉลุสัมฤทธิ์ศก”⁵ คำว่าพระพุทศักราช ๙๙๐ ถูกควรเป็นจุลศักราช ๙๙๐ ตรงกับ พ.ศ. ๒๑๗๑

จากการพิจารณาหลักฐานดังกล่าว ปีศักราชมีความแตกต่างกันมาก และศักราชไม่สอดคล้องกับปีนักษัตร คือ พ.ศ. ๒๑๒๕ ตรงกับปีมะเมียจตุวาศกไม่ใช่ปีมะโรง และ พ.ศ. ๒๑๗๑ เป็นปีมะโรงสัมฤทธิ์ศกไม่ใช่ปีฉลุสัมฤทธิ์ศก ส่วน พ.ศ. ๒๑๓๑ เป็นเพียงการคำนวณของ สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์

¹ พระอริการลัน กายูจโน. ประวัติสมเด็จพระเจ้าพะโคะราชมุนีสามีรามคุณูปมาจารย์เหยียบน้ำทะเลเค็มกลับจืดเท่า กงเกวียน. สงขลา : โรงพิมพ์สมบูรณโอสถ, ๒๕๐๖, หน้า ๑๘.

² คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และโบราณคดี. “ขอเข้าตำราหมื่นตราพระธรรมวิลาสเอาไปวิวาทเป็นหัวเมือง,” ใน ประชุมพระตำราบรมราชูทิศเพื่อกัลปนา สมัยอยุธยา ภาค ๑. พระนคร : โรงพิมพ์สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี, ๒๕๑๐, หน้า ๗๗.

³ อนันต์ คณานุรักษ์. “เรื่องหลวงพ่อดท,” ใน ประวัติหลวงพ่อดทเหยียบน้ำทะเลจืดและคุณภินิหารพระเครื่องหลวงพ่อดท. ยะลา : โรงพิมพ์ห้าแยกการพิมพ์, ๒๕๓๕, หน้า ๑.

⁴ สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์. รายงานการวิจัยพุทธศาสนาแก่กลุ่มทะเลสาบสงขลาฝั่งตะวันออก สมัยกรุงศรีอยุธยา. สงขลา : สถาบันทักษิณคดีศึกษา. ๒๕๒๓, หน้า ๕๘.

⁵ คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และโบราณคดี. “ขอเข้าตำราหมื่นตราพระธรรมวิลาสเอาไปวิวาทเป็นหัวเมือง,” ใน เรื่องเดิม. หน้า ๗๔.

ภาพประกอบที่ ๓ รูปปั้นนายหูกับนางจันทร์ บิดาและมารดาของสมเด็จพระเจ้าพะโคะ
ภายในที่พักรักษาเนเปล หมู่ที่ ๖ ตำบลชุมพล อำเภอสังขละ
จังหวัดสงขลา

ภาพประกอบที่ ๔ ที่พักรักษาเนเปล หมู่ที่ ๖ ตำบลชุมพล อำเภอสังขละ
จังหวัดสงขลา

อย่างไรก็ตามหากพิจารณาจากหลักฐานศิลาจารึกหน้าหลุมฝังศพของตาขุนลกพบที่ตำบลมะม่วงสองต้น อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช ระบุว่า ตาขุนลก (ยี่กุนหลิม) มรณกรรม พ.ศ. ๒๒๐๖¹ ตรงกับสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช การนำปีมรณกรรมของตาขุนลกมาอ้างอิง เนื่องจากตาขุนลกเป็นผู้อุปถัมภ์การอุปสมบทของหลวงพ่อดุสิตเหียบน้ำทะเลจืดที่เมืองนครศรีธรรมราช² ดังนั้นเมื่อทราบปีมรณกรรมของตาขุนลกก็สามารถเทียบเคียงปีเกิดของหลวงพ่อดุสิตได้ จึงพอสันนิษฐานได้ว่าท่านเกิดเมื่อ พ.ศ.๒๑๗๑ ตรงกับสมัยปลายรัชกาลพระเจ้าทรงธรรม(พ.ศ.๒๑๖๓ - ๒๑๗๑) หรือต้นรัชกาลพระเจ้าสุริยวงศาธรรมิกราช (พ.ศ.๒๑๗๑ - ๒๑๗๓) ดังนั้นหลวงพ่อดุสิตเหียบน้ำทะเลจืดหรือสมเด็จพระราชา(พ.ศ.๒๑๗๑ - ๒๑๘๖)

๒. การบรรพชาอุปสมบทและการศึกษาเล่าเรียนธรรม

หลวงพ่อดุสิตเหียบน้ำทะเลจืดเมื่อเป็นทารกนั้นบิดาตั้งชื่อว่า “ปู” พ่อเด็กชายปูเจริญวัยขึ้นบิดามารดาได้นำตัวไปฝากไว้กับสมภารจวงแห่งวัดกุฎีหลวง (วัดดีหลวง อำเภอสตึงพระ จังหวัดสงขลา) ซึ่งมีศักดิ์เป็นลุงเพื่อให้เป็นผู้เลี้ยงดูและศึกษาเล่าเรียน³ จนอายุได้ ๑๕ ปี จึงได้บรรพชาเป็นสามเณรวัดกุฎีหลวงตั้งที่ “ยอเข้าตำราหมื่นตราพระธรรมวิลาสเอาไปวิเวกเป็นหัวเมือง” ได้ระบุไว้ว่า “แลบิดาก็นำเอาไปบวชไว้วัดกุฎีหลวงซึ่งสมเด็จพระจวงอยู่นั้นแลก็ให้ชื่อว่าเจ้าเณรปูแลชื่อก็บิดก็ให้รำเรียนเขียน นโม ก ข และขอมไทย จบแล้วจึงเรียนธรรมบทศชาติ ณ สมเด็จพระชินเสน วัดศรีกูยึง จบธรรมบทศชาติแล้วเป็นช้านาน”⁴

หลังจากสามเณรปูได้ศึกษาธรรมบทศชาติที่วัดศรีกูยึง (วัดสี่หยัง) จบแล้วได้ลาสมเด็จพระชินเสนเดินทางไปศึกษาธรรมต่อที่วัดเสมาเมืองเมืองนครศรีธรรมราชจนมีความรู้แตกฉานทางพระพุทธศาสนาเมื่ออายุได้ ๒๑ปี เจ้าสามเณรปูได้รับการอุปถัมภ์จากพระขุนลกหรือตาขุนลก

¹ชวลิต อังวิทย์วร. “ตาขุนลก,” ใน สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม ๖. กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, ๒๕๔๒, หน้า ๒๖๓๓.

²คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และโบราณคดี. “ยอเข้าตำราหมื่นตราพระธรรมวิลาสเอาไปวิเวกเป็นหัวเมือง,” ใน ประชุมพระตำราบรมราชูทิศเพื่อกัลปนา สมัยอยุธยา ภาค ๑. พระนคร : โรงพิมพ์สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี, ๒๕๑๐, หน้า ๗๔.

³พระอธิการล้น กาญจน. ประวัติสมเด็จพระเจ้าพะโคะราชมนีสามีรามคณุปมาจารย์เหียบน้ำทะเลเค็มกลับจืดเท่ากงเกวียน. สงขลา : โรงพิมพ์สมบูรณโอสถ, ๒๕๐๖, หน้า ๒๖-๒๗.

⁴คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และโบราณคดี. “ยอเข้าตำราหมื่นตราพระธรรมวิลาสเอาไปวิเวกเป็นหัวเมือง,” ใน ประชุมพระตำราบรมราชูทิศเพื่อกัลปนา สมัยอยุธยา ภาค ๑. พระนคร : โรงพิมพ์สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี, ๒๕๑๐, หน้า ๗๔.

กรมการเมืองนครศรีธรรมราช นำตัวไปสู่สำนักพระมหาปิยทสสี ณ วัดท่าแพ¹ เพื่อขออุปสมบทในอุทกสีมาโดยพระขุนลกได้นำเรือจำนวน ๓ ลำ ทำจากไม้ตะเคียน ไม้พะยอม และไม้ยางมาต่อกันเป็นแพ ณ คลองท่าแพ²มีพระมหาเถระปิยทสสีเป็นพระอุปัชฌาย์พระมหาเถรพุทธสาครเป็นพระกรรมวาจาจารย์และพระมหาเถรศรีรัตนเป็นพระอนุสาวนาจารย์ได้นามฉายาว่า “เจ้าสามิราม” หรือสามิราม ดังที่ “ยอเข้าตำราหมื่นตราพระธรรมวิลาสเอาไปวิวาทเป็นหัวเมือง” ได้ระบุไว้ว่า

แล้วเข้าไปเมืองนครศรีธรรมราชนั้นอยู่ร่ำเรียนเป็นหลายปีครบอายุสี่สิบเอ็ดแลพระขุนลกก็รับเอาเจ้าเณรไปส่งสำนักพระมหาเถรปิยทสสีนั้นเรียนว่าจะบวชเจ้าเณรเป็นภิกษุแลจึงพระมหาเถรนั้นก็คิดด้วยสงฆ์ในอารามว่าพัทสีมาอุทกสีมาหามีได้แลจึงให้พระขุนลกจัดหาเรือมาดตะเคียนลำ ๑ มาดพะยอมลำ ๑ มาดยางลำ ๑ เอามาขนาน ณ คลองหน้าท่าเรือแล้วแลพระขุนลกแลญาติพี่น้องก็แต่งสบงจีวรครบด้วยรูปเทียน แล้วเจ้าเณรไปส่งพระมหาเถรปิยทสสี เป็นพระอุปัชฌาย์แลพระมหาเถรพุทธสาครเป็นกรรมวาจาและพระมหาเถรศรีรัตนเป็นพระอนุ แลบวชเจ้าเณรเป็นภิกษุแล้วจึง พระมหาเถรปิยทสสีก็ให้นามชื่อเจ้าสามิราม แล้วให้อยู่ตามกิจสงฆ์แล้วเรียนธรรมสืบไปเป็นชั้นๆ³

เจ้าสามิรามได้ศึกษาเล่าเรียนธรรมอยู่ที่วัดท่าแพและวัดเสมาเมืองอยู่หลายปี ต่อมาได้เดินทางกลับไปเมืองสทิงพระได้คิดอ่านกับพระครูสังฆธรรมรังสีพุทธบวรมาจารย์ เจ้าคณะลังกาชาติ วัดราชประดิษฐฐาน (วัดพะโคะ) เพื่อก่อสร้างหรือบูรณะพระศรีรัตนมหาธาตุบนเขาพะโคะ แต่ยังไม่ได้ดำเนินการเจ้าสามิรามได้เดินทางไปศึกษาธรรมต่อที่กรุงศรีอยุธยา โดยได้ไปลาพระมหาเถรปิยทสสีพระอุปัชฌาย์ และขอโดยสารเรือสำเภานายอินทร์เดินทางจากเมืองนครศรีธรรมราชไปยังกรุงศรีอยุธยา

เมื่อเจ้าสามิรามไปถึงกรุงศรีอยุธยาได้ไปจำพรรษาที่วัดแค (วัดแคราขานูวาส ตำบลหัวรอ อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา) และได้เดินทางไปศึกษาธรรมที่วัดลุมพลีนาวาส (ปัจจุบันเป็นวัดร้างบริเวณบ้านลุมพลีเป็นที่ตั้งของมัสยิดนูรุลยามาต จังหวัดพระนครศรีอยุธยา)

¹ ชัย สัจจาพันธุ์. “ของดีวัดพะโคะ (วัดพระราชประดิษฐฐาน),” ใน ประวัติวัดพะโคะ (วัดราชประดิษฐฐาน)

โดยสังเขป. สงขลา : ม.ป.ท. ๒๕๐๖, หน้า ๔๕.

² เรื่องเดิม.

³ คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และโบราณคดี. “ยอเข้าตำราหมื่นตราพระธรรมวิลาสเอาไปวิวาทเป็นหัวเมือง,” ใน ประชุมพระตำราบรมราชูทิศเพื่อกัลปนา สมัยอยุธยา ภาค ๑. พระนคร : โรงพิมพ์สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี, ๒๕๑๐, หน้า ๗๔.

ก่อนที่นายสำเภาอินทร์จะเดินทางกลับเมืองนครศรีธรรมราชได้ถวายนายจันท์ข้าทาสคนหนึ่งไว้คอย
ปรนนิบัติเจ้าสามีราม¹

๓. สมณศักดิ์สมเด็จพระราชมนูสีสามีรามคุณูปมาจารย์

สมัยที่เจ้าสามีรามเข้าไปศึกษาธรรมที่กรุงศรีอยุธยาสันนิษฐานว่าตรงกับสมัยสมเด็จพระ
นารายณ์มหาราช (พ.ศ. ๒๑๙๙ - ๒๒๓๑) ซึ่งเป็นสมัยที่มีการส่งเสริมให้คณะสงฆ์จัดการเรียนการ
สอนพระปริยัติธรรมอย่างจริงจังเป็นระบบขึ้นเป็นครั้งแรก โดยแบ่งชั้นเรียนเป็น ๓ ชั้น หรือ ๓
ประโยคได้แก่บาเรียนตรี (จบพระสูตร) บาเรียนโท (จบพระสูตรและพระวินัย) และบาเรียนเอก (จบ
พระสูตรพระวินัยและพระอภิธรรม) ใช้วิธีการสอบปากเปล่าภายในพระบรมมหาราชวัง มี
กรรมการ ๓ รูป พระมหากษัตริย์เป็นประธานการสอบ ผู้ที่สอบผ่านบาเรียนธรรมจึงจะโปรดเกล้าฯ
ให้ดำรงสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะ²

เจ้าสามีรามได้ศึกษาพระปริยัติธรรมจนมีความรู้แตกฉานทางพระพุทธศาสนาเหนือกว่า
พระภิกษุรูปอื่นและคงผ่านการสอบพระปริยัติธรรมตั้งแต่บาเรียนตรีโทจนถึงบาเรียนเอกโดยเฉพาะ
พระอภิธรรม๗คัมภีร์ถือว่ามีความเชี่ยวชาญพิเศษเหนือกว่าพระภิกษุรูปอื่นๆทั้งชาวไทยและชาว
ต่างประเทศจึงได้รับการยกย่องเป็น “พระรามนักปราชญ์” และโปรดเกล้าฯให้เป็นพระราชาคณะ
ดำรงสมณศักดิ์ที่ “สมเด็จพระราชมนูสีสามีรามคุณูปมาจารย์” หรือเรียกกันว่า “สมเด็จพระราชมนูสี
มีบุญ”³ สมณศักดิ์พระราชมนูสีหรือสมเด็จพระราชมนูสีสามีรามคุณูปมาจารย์นี้ปรากฏร่องรอยให้เห็นมา
อย่างน้อยตั้งแต่สมัยสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ ดังเห็นได้ในครั้งที่สมเด็จพระมหาจักรพรรดิกับพระ
ไชยเชษฐาพระเจ้ากรุงศรีสัตนาคนหุตทำพิธีปักปันเขตแดนกันและได้ทำเป็นจารึกไว้ที่พระธาตุเจดีย์
ศรีสองรักเมืองด่านซ้าย (จังหวัดเลย) เมื่อ พ.ศ. ๒๑๐๓ ได้ระบุว่า ได้นิมนต์พระสงฆ์จาก
กรุงศรีอยุธยา

¹ คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และโบราณคดี. “ขอเข้าตำราหมื่นตราพระธรรม
วิลาสเอาไปวิวาทเป็นหัวเมือง,” ใน ประชุมพระตำราบรมราชูทิศเพื่อกลับนา สมัยอยุธยา ภาค ๑. พระนคร : โรงพิมพ์สำนัก
ทำเนียบนายกรัฐมนตรี, ๒๕๑๐, หน้า ๗๔.

² พิฑูร มลิวัดย์ และ ไสว มาลาทอง. ประวัติการศึกษาของสงฆ์. กรุงเทพฯ : กรมการศาสนา, ๒๕๒๗, หน้า ๑๖-๑๗.

³ คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และโบราณคดี. “ขอเข้าตำราหมื่นตราพระธรรม
วิลาสเอาไปวิวาทเป็นหัวเมือง,” ใน เรื่องเดิม, หน้า ๖๖-๖๗.

จำนวนหลายรูปไปร่วมประกอบพิธีมีรูปหนึ่งชื่อว่า “มหाराชมนี”¹ หรือพระมหาเถรราชมนี
ชื่อนี้สอดคล้องกับเอกสารกลปนาวัตเขียนบางแก้วหัวเมืองพัทลุงสมัยอยุธยาที่ระบุว่า “ให้มหाराชมนี
ออกมาพิจารณาดูหลักแดนที่วัดเขียนวัดสทัง”²

นอกจากนี้ในสมัยสมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราช (พ.ศ. ๒๑๑๒ – ๒๑๓๓) ได้พบหลักฐาน
ศิลาจารึกในประเทศกัมพูชา ๒ หลัก ได้แก่ จารึกหลักที่ ๓๑๔ พบที่พนมกุเลนได้ระบุพระภิกษุ
ชื่อ “พระราชมนี”³ และจารึกหลักที่ ๓๑๕ พบที่พนมบาแกง จารึกขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๑๓๖ (ม.ศ.๑๕๐๕)
ได้ระบุชื่อ “สมเด็จพระราชมนีบพิตร”⁴ ซึ่งเป็นพระภิกษุจากกรุงศรีอยุธยาได้เดินทางไปบูรณะ
พระพุทธรูปที่เมืองพระนครหลวงบนพนมราชทรัพย์พนมบาแกงและพนมกุเลนประเทศกัมพูชาส่วนใน
หนังสือ “ตำนานคณะสงฆ์” ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ⁵ และ
หนังสือ “คำให้การขุนหลวงวัดประดู่ทรงธรรมเอกสารจากหอหลวง”⁶ ระบุตรงกันว่า “พระราชมนี
อยู่วัดภูเขาทอง” หลักฐานดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าคงเป็นสมณศักดิ์เดียวกันกับสมเด็จพระราชมนีสามี
ราม คุณูปมาจารย์เพียงแต่ว่ามีพระภิกษุที่ครองสมณศักดิ์นี้มาหลายรูปหลายสมัยดังนั้นก็จะเป็นไปได้
ว่าสมเด็จพระราชมนีสามีรามคุณูปมาจารย์เป็นพระราชอาคณเฑาะพกรองวัดภูเขาทองในกรุงศรีอยุธยา

¹ คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และโบราณคดี. ประชุมจดหมายเหตุ สมัยอยุธยา
ภาค ๑. พระนคร: โรงพิมพ์สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี, ๒๕๑๐, หน้า ๗๔.

² ชัยวุฒิ พิชะกุล. การปริวรรตวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ ประเภทหนังสือชุด เรื่องตำราพระเพลาวัดบางแก้ว.
สงขลา : สถาบันทักษิณคดีศึกษา, ๒๕๕๐, หน้า ๔๔.

³ คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี. ประชุมศิลาจารึกภาคที่ ๗ ประมวลจารึกที่พบ
ในประเทศไทยและต่างประเทศ. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, ๒๕๓๔, หน้า ๑๕๓.

⁴ เรื่องเดิม, หน้า ๑๕๘.

⁵ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ. ตำนานคณะสงฆ์. อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ
ร้อยเอกอนันต์ ชูอม. พระนคร : โรงพิมพ์วิจิตรนรินทร์การพิมพ์, ๒๕๑๓, หน้า ๒๒.

⁶ คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี. คำให้การขุนหลวงวัดประดู่ทรงธรรม เอกสาร
จากหอหลวง. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี, ๒๕๑๔, หน้า ๒๗.

ภาพประกอบที่ ๕ พระศรีรัตนมหาธาตุ วัดราชประดิษฐารามหรือวัดพะโคะ หมู่ที่ ๖
ตำบลชุมพล อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา

Prince of Songkhro University
Pattani Campus

๔. การจรโลงพระพุทธรศาสนาบริเวณลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

หลังจากโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าสำราญดำรงสมณศักดิ์ที่สมเด็จพระราชมนูญเจ้าสำราญคุณูปมาจารย์ แล้วต่อมาได้โปรดเกล้าฯ ให้ออกไปฟื้นฟูบูรณะวัดวาอารามบริเวณเมืองพัทลุงหรือดินแดนบริเวณลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาเนื่องจากพื้นที่บริเวณนี้ในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๒๒ – ๒๓ ได้มีกลุ่มโจรสลัดมลายู กลุ่มอาแจและอาหุและกลุ่มอุซงคนละบุกเข้าปล้นทำลายบ้านเมืองวัดวาอารามหลายครั้ง¹ ประกอบกับเหตุการณ์บ้านเมืองบริเวณนี้ในช่วงสมัยสมเด็จพระเจ้าปราสาททองถึงสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช (พ.ศ.๒๑๗๒ – ๒๒๓๑) มีการทำสงครามปราบปรามกบฏเมืองสงขลาหลายครั้งทำให้พระพุทธรศาสนาขาดการบำรุงรักษาวัดวาอารามชำรุดทรุดโทรม สมเด็จพระราชมนูญเจ้าสำราญคุณูปมาจารย์จึงได้ออกไปทำการฟื้นฟูบูรณะพระศรีรัตนมหาธาตุวัดราชประดิษฐฐาน (วัดพะโคะ) มีการโปรดเกล้าฯ พระราชทานพื้นที่ที่กลปนา ข้าพระโยมสงฆ์ให้แก่วัดราชประดิษฐฐาน (วัดพะโคะ) จำนวนมาก และได้ร่วมมือกับพระครูธรรมรังสี พระมหาเถรพุทธรักชิต พระครูบุศเทพ และหมื่นเทพบาล สร้างพระพุทธรูป ๒๐ องค์ ภายในถ้ำคูหาสวรรค์และสร้างเจดีย์ ๗ องค์ ไว้บนเขาบริเวณวัดคูหาสวรรค์ หัวเมืองพัทลุง และได้โปรดเกล้าฯ พระบรมราชูทิศเพื่อกลปนาที่ภูมิตาน ข้าพระโยมสงฆ์จำนวน ๑๒ หัวงาน ให้แก่วัดคูหาสวรรค์²

นอกจากนี้สันนิษฐานว่าสมเด็จพระราชมนูญเจ้าสำราญคุณูปมาจารย์ได้สำรวจและจัดทำแผนที่ภาพกลปนาวัดราชประดิษฐฐาน (วัดพะโคะ) ขึ้นในคราวเดียวกัน เพื่อเป็นการแสดงเขตพื้นที่เลณหุบาทและวัดต่าง ๆ ที่ขึ้นกับวัดราชประดิษฐฐาน (วัดพะโคะ) ในสมัยนั้น แต่หลังจากนั้นมาเรื่องราวที่เกี่ยวกับสมเด็จพระราชมนูญเจ้าสำราญคุณูปมาจารย์ไม่ปรากฏในที่ใดอีก มีเพียงเรื่องเล่าขานของชาวบ้านแถบบริเวณวัดราชประดิษฐฐาน (วัดพะโคะ) และบริเวณใกล้เคียงว่าสมเด็จพระราชมนูญเจ้าสำราญคุณูปมาจารย์หรือสมเด็จพระเจ้าพะโคะได้โลงกลายเป็นดวงไฟหายไปทางทิศใต้พร้อมด้วยสามเณรรูปหนึ่ง ตั้งแต่บัดนั้นมาจนปัจจุบัน³ แต่อีกทางหนึ่งสันนิษฐานว่าสมเด็จพระราชมนูญเจ้าสำราญคุณูปมาจารย์เมื่อได้ปฏิบัติศาสนกิจเพื่อฟื้นฟูพระพุทธรศาสนาบริเวณ

¹ นิธิ เอียวศรีวงศ์. “การเปลี่ยนแปลงอำนาจทางการเมืองของนครศรีธรรมราชระหว่างปลายอยุธยาถึงต้นรัตนโกสินทร์,” ใน รายงานการสัมมนาประวัติศาสตร์นครศรีธรรมราชครั้งที่ ๔. ศิลปวัฒนธรรมนครศรีธรรมราชกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมของนครศรีธรรมราช. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สยามการพิมพ์. ๒๕๒๙, หน้า ๑๘.

² คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และโบราณคดี. “ขอเข้าตำราหมื่นตราพระธรรมวิลาสออกไปวิวาทเป็นหัวเมือง,” ใน ประชุมพระตำราบรมราชูทิศเพื่อกลปนา สมัยอยุธยา ภาค ๑. พระนคร : โรงพิมพ์สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี, ๒๕๑๐, หน้า ๖๗.

³ เจ้าอธิการล้น กาญจน. ประวัติสมเด็จพระเจ้าพะโคะราชมนูญเจ้าสำราญคุณูปมาจารย์เหยียบน้ำทะเลเด็กลับจืดเท่าวงเกวียน. สงขลา : โรงพิมพ์สมบุญนิธิโสถ. ๒๕๐๖, หน้า ๑๓๑-๑๓๒.

ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาเสร็จแล้วก็ได้เดินทางกลับไปกรุงศรีอยุธยาในฐานะพระราชาคณะปกครองวัดภูเขาทอง

ประวัติหลวงพ่อทวดเหยียบน้ำทะเลจืดวัดช้างให้จังหวัดปัตตานี

การที่ไม่มีหลักฐานบันทึกประวัติตอนปลายของสมเด็จพระราชมนูบุรีศรีรามคุณูปมาจารย์ไว้ให้ชัดเจน ทำให้นำไปสู่การเล่าขานเป็นตำนานความเชื่อในเชิงอภินิหารมากมายมีการนำเรื่องราวไปเชื่อมโยงกับประวัติของพระภิกษุรูปอื่น ๆ เพื่อเป็นการเสริมสร้างบุญบารมีและสร้างภาพให้ประวัติของพระอริยสงฆ์มีความสมบูรณ์ตามความนึกคิดและประสบการณ์ที่ได้พบเห็นในปัจจุบัน ดังการปรากฏขึ้นของหลวงพ่อทวดเหยียบน้ำทะเลจืดแห่งวัดราษฎร์บูรณะ (วัดช้างให้) จังหวัดปัตตานี ที่มีเชื่อกันเกี่ยวกับประวัติที่อยู่หน้าวัด ชาวบ้านเรียกว่า “เชื่อน่านช้างให้”¹หรือจากนิมิตของพระครูวิสัยโสภณ (ทิม ธมฺมธโร) เรียกว่า “น่านเหยียบน้ำทะเลจืด” หรือ “หลวงพ่อทวดเหยียบน้ำทะเลจืด”²ซึ่งมีความเชื่อว่าเป็นพระภิกษุรูปเดียวกับสมเด็จพระราชมนูบุรีศรีรามคุณูปมาจารย์หรือสมเด็จพระเจ้าพะโคะที่มาของความเชื่อนี้เกิดจากในปี พ.ศ. ๒๔๙๗ พระครูวิสัยโสภณ (ทิม ธมฺมธโร) ได้สร้างพระเครื่องรูปหลวงพ่อทวดเหยียบน้ำทะเลจืดขึ้นครั้งแรกที่วัดราษฎร์บูรณะ (วัดช้างให้) จึงมีการสืบค้นตำนานประวัติเพื่อรองรับการสร้างพระเครื่องโดยนำไปเชื่อมโยงกับประวัติของสมเด็จพระเจ้าพะโคะ ดังที่เจ้าอธิการลั่นกาญจน์³ได้ระบุว่า สาเหตุที่สมเด็จพระเจ้าพะโคะกลายเป็นภิกษุรูปเดียวกับหลวงพ่อทวดเหยียบน้ำทะเลจืดวัดราษฎร์บูรณะ (วัดช้างให้) เหตุเนื่องมาจาก พ.ศ. ๒๔๘๔ ได้ปรากฏเรื่องราวหลวงพ่อทวดเหยียบน้ำทะเลจืดจากการเข้าทรงขึ้นที่วัดราษฎร์บูรณะ (วัดช้างให้) แต่ไม่ทราบว่ายเหยียบน้ำทะเลจืดที่ไหนเมื่อไรและในสมัยนั้นพระปริยัติวรากรขณะดำรงสมณศักดิ์ที่พระครูวิริยานุรักษ์ (คลิ่ง รามธมฺโม) ศึกษาจังหวัดปัตตานีจำพรรษาที่วัดตานีนรสโมสรท่านเป็นชาวบ้านศรีไชย ตำบลคูขุด อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา ซึ่งอยู่ไม่ไกลจากวัดราชประดิษฐสถาน (วัดพะโคะ) เป็นผู้ที่ทราบเรื่องราวประวัติสมเด็จพระเจ้าพะโคะเป็นอย่างดีอยู่แล้วได้เล่าเรื่องนี้ให้ชาวปัตตานีฟังบ่อย ๆ และเมื่อทราบว่าที่วัดราษฎร์บูรณะ (วัดช้างให้) มีหลวงพ่อทวดเหยียบน้ำทะเลจืดอยู่ด้วยจึงทำให้สันนิษฐานว่าคงเป็นพระภิกษุรูปเดียวกันเนื่องจากไม่เคยมีพระภิกษุรูปอื่นเหยียบน้ำทะเลจืดมาก่อน เว้นแต่สมเด็จพระราชมนูบุรีศรีรามคุณูปมาจารย์เท่านั้นด้วยเหตุนี้ทางวัดราษฎร์บูรณะ (วัดช้างให้) จึงได้นิมนต์ให้พระปริยัติวรากร (คลิ่ง รามธมฺโม) ไปสืบประวัติหลวงพ่อทวดเหยียบน้ำทะเลจืด

¹อนันต์ คณานุกรม. “สถูปของหลวงพ่อทวด,” ใน ประวัติหลวงพ่อทวดเหยียบน้ำทะเลจืดและคุณอภินิหารพระเครื่องหลวงพ่อทวด ฯ. ยะลา : โรงพิมพ์ฟ้าแยกการพิมพ์. ๒๕๓๕, หน้า ๔๑.

²อนันต์ คณานุกรม. “เรื่องหลวงพ่อทวด,” ใน เรื่องเดิม. หน้า ๓๒-๓๔.

³เจ้าอธิการลั่น กาญจน์. ประวัติสมเด็จพระเจ้าพะโคะราชมนูบุรีศรีรามคุณูปมาจารย์เหยียบน้ำทะเลจืดแก่งท่ากวน. สงขลา : โรงพิมพ์สมบูรณโอสถ. ๒๕๐๖, หน้า ๑๙๒-๒๐๑.

ที่วัดดีหลวงและวัดราชประดิษฐฐาน (วัดพะโคะ) ได้รับคำบอกเล่าของพระอธิการสง โฆสโก เจ้าอาวาส วัดราชประดิษฐฐาน (วัดพะโคะ) และพระอุปัชฌาย์ดำ ติสสโร เจ้าอาวาสวัดศาลาลอย อำเภอสังขละบุรีจังหวัดสงขลา แล้วนำเรื่องราวที่รวบรวมได้ไปเล่าให้ทางวัดราชบุรณะ (วัดข้างใต้) ฟัง และในคราวที่ทางวัดราชบุรณะประกอบพิธีปลุกเสกพระเครื่องหลวงพ่อดวง พ.ศ. ๒๔๙๗ ได้มีนิมนต์พระอธิการสง โฆสโก เทศนาประวัติสมเด็จพระราชาชนูปมาจารย์ให้ฟัง มีการจดบันทึกและเรียบเรียงเป็นประวัติหลวงพ่อดวงเหยียบน้ำทะเลจืด วัดราชบุรณะ (วัดข้างใต้) ให้เชื่อมโยงเป็นประวัติอันเดียวกันกับประวัติสมเด็จพระราชาชนูปมาจารย์ ตั้งแต่นั้นมาทำให้ตำนานประวัติหลวงพ่อดวงเหยียบน้ำทะเลจืดพร้อมด้วยพระเครื่องเผยแพร่ออกไปอย่างกว้างขวาง แต่อย่างไรก็ตามจากการรวมตำนานประวัติของพระอริยสงฆ์ทั้ง ๒ รูป เข้าด้วยกันก็ไม่ได้ทำให้ประวัติดังกล่าวน่าเชื่อถือตามข้อเท็จจริง เนื่องจากไม่มีหลักฐานใดทางประวัติศาสตร์ที่จะชี้ชัดได้ว่าพระอริยสงฆ์ทั้ง ๒ รูป เป็นรูปเดียวกัน หลักฐานที่นำมาอ้างล้วนเป็นความเชื่อทางนิมิตหรือมายาคติของการเข้าทรงและการเข้าสมาธิ เพื่อสื่อสารกับวิญญาณศักดิ์สิทธิ์อันน่าเชื่อถือได้ว่าเป็นอุบายวิธีของพระครูวิสัยโสภณ (ทิม ธมฺมธโร) เพื่อชี้ให้เห็นถึงอิทธิปาฏิหาริย์ของหลวงพ่อดวงเหยียบน้ำทะเลจืดและเป็นการสร้างตำนานใหม่เพื่อรองรับการสร้างพระเครื่องหลวงพ่อดวงเหยียบน้ำทะเลจืดซึ่งทำให้เกิดความเชื่อในเรื่องนี้แพร่หลายออกไปอย่างกว้างขวางยิ่งขึ้น ส่วนประวัติของหลวงพ่อดวงเหยียบน้ำทะเลจืด วัดราชบุรณะ (วัดข้างใต้) มีตำนานเล่ากันว่า สมัยที่สมเด็จพระราชาชนูปมาจารย์หายตัวไปจากวัดราชประดิษฐฐาน (วัดพะโคะ) ครั้งนั้นเชื่อกันว่าต้องมีพระภิกษุชารูปหนึ่งปรากฏขึ้นที่เมืองไทรบุรีประเทศมาเลเซีย พระภิกษุรูปนี้เป็นปราชญ์ทางธรรมมีความเชี่ยวชาญทางอิทธิปาฏิหาริย์ชาวเมืองไทรบุรีให้ความเคารพนับถือมาก แต่ไม่มีใครทราบว่าท่านมาจากไหนชื่ออะไร ชาวบ้านเรียกว่า “ท่านลังกา” หรือ “ท่านองค์ดำ” ท่านได้ปกครองวัดแห่งหนึ่งในเมืองไทรบุรี¹ คงหมายถึงวัดโก๊ะใน (ปัจจุบันอยู่ในรัฐเปเร) ต่อมาพระยาแก้วดำเจ้าเมืองไทรบุรีได้สร้างวัดข้างใต้ขึ้นที่เมืองปัตตานีและได้ถวายวัดข้างใต้ให้ท่านลังกาปกครองอีกวัดหนึ่งด้วยเหตุนี้จึงทำให้ท่านลังกาหรือหลวงพ่อดวงเหยียบน้ำทะเลจืดต้องเดินทางไปมาระหว่างวัดโก๊ะในกับวัดข้างใต้อยู่เสมอ

สมัยที่หลวงพ่อดวงเหยียบน้ำทะเลจืดจำพรรษาที่วัดโก๊ะใน อยู่มาวันหนึ่งท่านได้ประชุมอุบาสกอุบาสิกาและศิษยานุศิษย์แล้วสั่งไว้ว่า ถ้าท่านมรณภาพเมื่อใดขอให้ช่วยกันนำศพไปประกอบพิธีฌาปนกิจที่วัดราชบุรณะหรือวัดข้างใต้ เมืองปัตตานี และระหว่างเดินทางพักศพที่ใด

¹อนันต์ คณานุกรณ์. “สถูปของหลวงพ่อดวง,” ใน ประวัติหลวงพ่อดวงเหยียบน้ำทะเลจืดและคุณอภินิหารพระเครื่องหลวงพ่อดวง ฯ. ยะลา : โรงพิมพ์ห้าแยกการพิมพ์. ๒๕๓๕, หน้า ๔๑.

²คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และโบราณคดี. “ขอเข้าตำราหมื่นตราพระธรรมวิลาสเอาไปวิวาทเป็นหัวเมือง,” ใน เรื่องเดิม, ๒๕๑๐, หน้า ๒๘.

หากมีน้ำเหลืองหรือน้ำเน่าไหลหยดลงสู่พื้นดินให้ใช้ไม้แก่นปักหมายไว้ ต่อไปสถานที่นั้นจะกลายเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์เป็นที่กราบไหว้ของประชาชนทั่วไป¹

หลังจากนั้นไม่นานหลวงพ่อดวงเหยียบน้ำทะเลเจ็ดได้มรณภาพ แต่สถานที่มรณภาพยังมีปัญหาขัดแย้งกันหลายกระแสว่าท่านมรณภาพ ณ สถานที่ใดในรัฐทางตอนเหนือของประเทศมาเลเซีย มีผู้รู้ในท้องถิ่นได้เสนอไว้ดังนี้

กระแสที่ ๑ พระครูวิสัยโสภณ (ทิม ธมฺมธโร) อดีตเจ้าอาวาสวัดราชบุรณะ (วัดช้างให้) และพระมหาฉิน โชติโก (ปัจจุบันพระธรรมสิทธิมงคล) เจ้าอาวาสวัดเมืองยะลาและเจ้าคณะจังหวัดยะลาได้เสนอว่าหลวงพ่อดวงเหยียบน้ำทะเลเจ็ดมรณภาพที่วัดโกระใน รัฐยะลา²

กระแสที่ ๒ ส. ศิษย์หลวงปู่ทวด (นามแฝง) ได้เสนอว่าหลวงพ่อดวงเหยียบน้ำทะเลเจ็ดมรณภาพที่ถ้ำเขาอีโปห์ ดังระบุไว้ว่า “ที่เขานีโปห์เป็นแหล่งบำเพ็ญแห่งสุดท้ายของท่าน ท่านทิ้งสังขารที่เขานีโปห์ อัฐิของท่านอยู่ในถ้ำที่เขานีโปห์”³

กระแสที่ ๓ พระครูอนุรักษ์โพธิกิจ (ริน) เจ้าอาวาสวัดราชโพธิรังษ์ รัฐปีนัง ได้เสนอว่าหลวงพ่อดวงเหยียบน้ำทะเลเจ็ดมรณภาพที่รัฐยะลาบริเวณฝั่งน้ำสุโหลงเกอร์นาริงค์ไหลมาบรรจบกับสุโหลงบาร์ท เรียกริมฝั่งนี้ว่า “กัวลาเกอร์นาลิงค์” (กัวลาเป็นภาษามลายูแปลว่าปากบางหรือปากน้ำ)⁴

กระแสที่ ๔ พระครูโสภณกิจจาทร (ริน จณาโพ) เจ้าอาวาสวัดลำปา รัฐเกดะห์ได้เสนอว่าหลวงพ่อดวงเหยียบน้ำทะเลเจ็ดมรณภาพที่บ้านบากัน ตั้งอยู่ตรงข้ามเกาะปีนัง ปัจจุบันเรียกว่า “วัดโหนดตันเตียว” มีฐานะเป็นวัดร้างมาช้านาน⁵

แม้ว่าสถานที่มรณภาพของหลวงพ่อดวงเหยียบน้ำทะเลเจ็ดที่ผู้รู้ในท้องถิ่นจะมีความเห็นแตกต่างกันหลายกระแส ซึ่งเกิดขึ้นจากคติความเชื่อท้องถิ่นที่แตกต่างกันมาช้านาน เป็นการสร้างกระแสให้ความสำคัญกับวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับวีรบุรุษทางธรรมที่ถูกหิวยกเชิดชูขึ้นคล้ายกับเทพหรือเทวดาอันเป็นที่พึ่งของผู้คน แต่ปัจจุบันคนส่วนใหญ่มีความเชื่อว่าหลวงพ่อดวงเหยียบน้ำทะเลเจ็ดมรณภาพจุดใดก็ตามจากทุกจุดสามารถเคลื่อนศพไปวัดราชบุรณะ (วัดช้างให้) ได้ใน

¹ อนันต์ คณานุรักษ์. “สถูปของหลวงพ่อดวง,” ใน เรื่องเดิม. หน้า ๓๑.

² บันทึกการเดินทางไปพลัดถิ่นที่ประเทศมาเลเซียของพระมหาฉิน โชติโก เจ้าอาวาสวัดเมือง จังหวัดยะลา พ.ศ. ๒๕๐๕.

³ ส. ศิษย์หลวงปู่ทวด (นามแฝง). ประวัติสังเขปพระโพธิสัตว์หลวงปู่ทวดเหยียบน้ำทะเลเจ็ด. ๒๕๓๖, หน้า ๓๔.

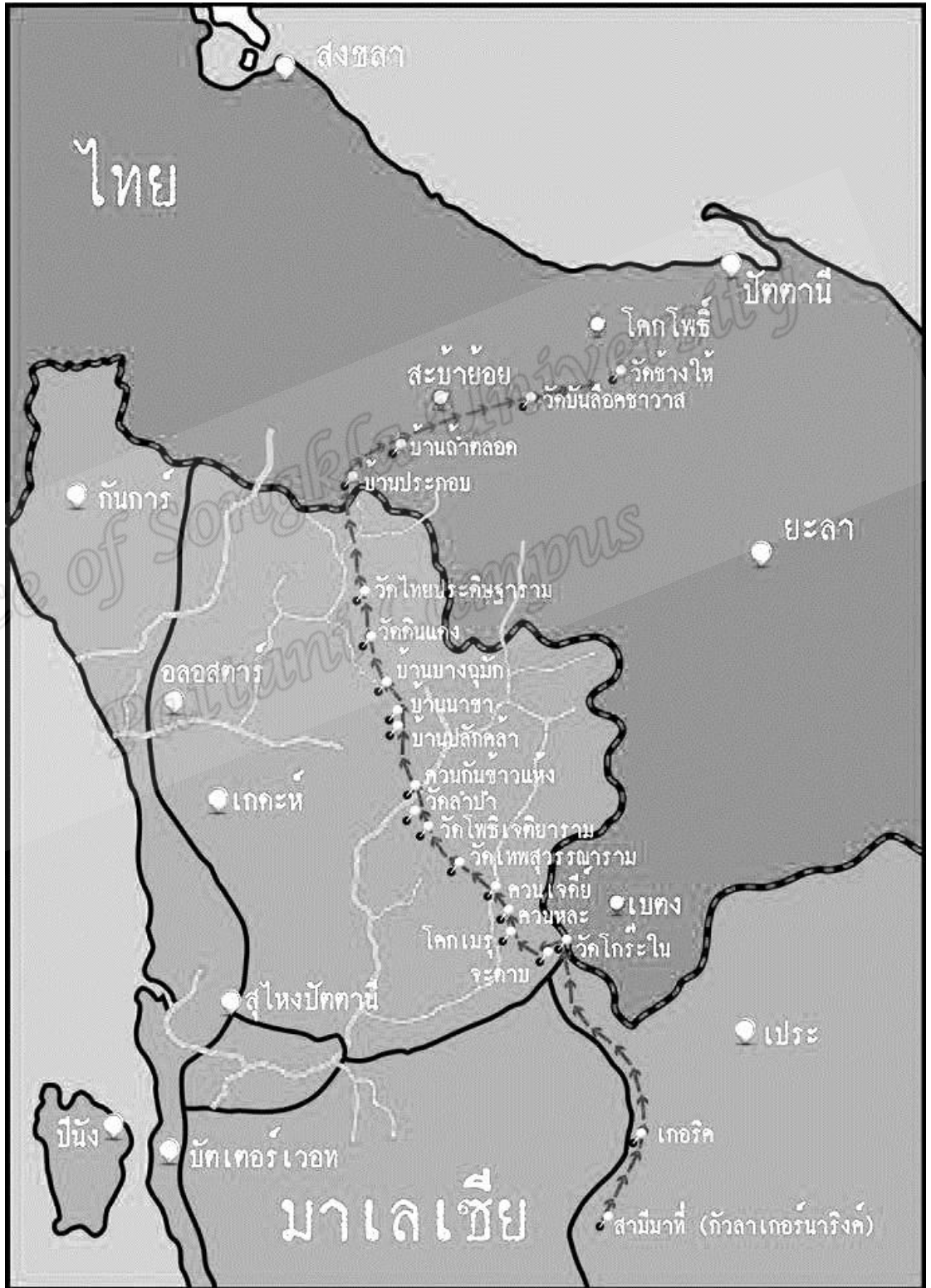
⁴ วิบูล เกียรติโมฬี. แกะรอยเส้นทางเคลื่อนศพหลวงพ่อดวง กัวลาเกอร์นาลิงค์ - วัดช้างให้ พุทธศักราช ๒๕๑๗-๒๕๔๖. ไม่มีเลขหน้า.

⁵ สัมภาษณ์พระครูโสภณกิจจาทร (รินจณาโพ) เจ้าอาวาสวัดลำปา ตำบลรัมไม อำเภอบันดิง รัฐเกดะห์ ประเทศมาเลเซีย เมื่อ ๒ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๔๗.

เส้นทางเดียวกันด้วยเหตุนี้จึงทำให้เกิดกระแสความเชื่อเกี่ยวกับเส้นทางเดินและที่พักของหลวงพ่อดำจำนวนมากมายระหว่างรัฐเประและรัฐเกดะห์ถึงจังหวัดปัตตานี นอกจากนี้ยังมีกระแสความเชื่อเกี่ยวกับสถานที่ปักกลดหรือสถานที่วิปัสสนาของสมเด็จพระเจ้าพะโคะอีกจำนวนมากในบริเวณดินแดนคาบสมุทรมหิงพระจังหวัดสงขลา

Prince of Songkla University
Pattani Campus

แผนที่ ๑ แสดงเส้นทางและมรดกสถานหลวงพ่อดมเหยียบน้ำทะเลจืด จากทิวลาเกอร์ นารินทร์ รัฐปะระ ประเทศมาเลเซีย ถึงวัดช้างไห้ จังหวัดปัตตานี

๒ สารของตำนานหลวงพ่อดเหยียบน้ำทะเลเจ็ดในภาคใต้ของประเทศไทย

ผลของการรวบรวมและจัดเก็บข้อมูลตำนานหลวงพ่อดเหยียบน้ำทะเลเจ็ดในภาคใต้ของประเทศไทยในแต่ละพื้นที่พบว่า มีเค้าโครงเรื่อง ลักษณะเด่น ความสัมพันธ์และบทบาทในวิถีชีวิตคุณค่าของตำนาน มีการถ่ายทอดและสืบทอดในแต่ละแห่งเหมือนกันบ้างแตกต่างกันบ้าง นอกจากนี้ยังพบว่าหลายพื้นที่ตำนานนี้ผู้คนรุ่นใหม่ไม่ค่อยได้รับรู้มากนัก ส่วนคนรุ่นเก่าหรือผู้รู้ในท้องถิ่นก็ค่อย ๆ ล้มหายตายจากไปเรื่อย ๆ จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องเร่งดำเนินการรวบรวมข้อมูลเพื่อเสนอขึ้นทะเบียนเป็นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาติและมนุษยชาติ ซึ่งสารของตำนานมีรายละเอียดดังนี้

ตำนานหลวงพ่อดเหยียบน้ำทะเลเจ็ดประเภทลายลักษณ์อักษร

๑. ชื่อที่ปรากฏในท้องถิ่นหรือชื่อเทียบเคียง

ยอเข้าตำราหมื่นตราพระธรรมวิลาสเอาไปวิวาทเป็นหัวเมือง

๒. ประเภท

ตำนานท้องถิ่น/ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น

๓. โครงเรื่องของตำนาน

กล่าวถึงพระชินเสนได้ตั้งกุฏิอาราม ตำบลกุฏิหลวง สืบบุรุษได้รวมประชุมกันก่อสร้างพระเจดีย์ห้ายอดและวิหาร ณ วัดกุฏิหลวง ต่อมาพระชินเสนได้ไปสร้างวัดสร้างวิหารและพระพุทธรูปในที่อีกแห่งหนึ่ง ส่วนวัดกุฏิหลวงได้ถวายไว้แก่พระจง ต่อมาพุทธศักราช ๙๙๐ (หมายถึง จ.ศ.๙๙๐ ตรงกับ พ.ศ. ๒๑๗๑) ในครั้งนั้นสมเด็จพระราชมนูมีบุญ ได้ถือกำเนิด พ่อชื่อนายหู แม่ชื่อนางจันเมื่อแรกเกิดบิดามารดาได้นำลูกไปเกี่ยวข้าวในนา ได้ผูกเปลไว้ ณ ต้นหว้า ขณะเกี่ยวข้าวมีงูตระกูล (งูจงอาง) ขึ้นมาขดพันอยู่บนเปลของทารก แม่ขึ้นมาจะกินน้ำเห็นงูขดพันอยู่บนเปลบุตรก็ตกใจเรียกให้นายหูช่วย นายหูได้นำข้าวตอกดอกไม้บูชาเทพารักษ์นั้นก็เลื้อยหายไป พ่อแม่และเพื่อนบ้านได้เข้าไปดูกุมารในเปลก็เห็นแก้วใบหนึ่ง พ่อก็ได้เก็บไว้สำหรับกุมาร ต่อมาเมื่อกุมารเติบโตขึ้นบิดาจึงได้นำไปบวชไว้ ณ วัดกุฏิหลวงกับสมเด็จพระจงและให้ชื่อว่าเจ้าเณรบุ ได้ร่ำเรียน นโม ก ข และขอมไทยจนจบหลักสูตร จึงได้ไปเรียนธรรมบทศชาติกับสมเด็จพระชินเสน ณ วัดศรีกูญัง จบธรรมบทศชาติแล้ว เจ้าเณรบุได้เดินทางไปศึกษาธรรมต่อที่เมืองนครศรีธรรมราช จนอายุ ครบ ๒๑ ปี พระขุนลกได้นำเจ้าเณรบุสู่สำนักพระมหาเถรปิยทสสีเพื่อของอุปสมบท พระมหาเถรปิยทสสีให้พระขุนลกจัดหาเรือมาด ๓ ลำ เป็นเรือไม้ตะเคียนลำ ๑ ไม้พะยอมลำ ๑ ไม้ยางลำ ๑ เอามาผูกขนานไว้ ณ คลองหน้าท่าเรือ เพื่อจัดเป็นอุทกสีมา พระขุนลกและญาติพี่น้องได้จัดสงฆ์รูปเทียนนำเจ้าเณรบุทำพิธีอุปสมบทในอุทกสีมา (โบสถ์น้ำ) โดยมีพระมหาเถรปิยทสสีเป็นพระอุปัชฌาย์ พระมหาเถรพุทธสาครเป็นพระกรรมวาจาจารย์ และพระมหาเถรศรีรัตนเป็นพระอนุกรรมวาจาจารย์ อุปสมบทแล้วพระอุปัชฌาย์ให้นามชื่อว่า “เจ้าสามิราม” ได้ปฏิบัติกิจสงฆ์และเล่าเรียนธรรมอยู่เมื่อนครศรีธรรมราช

ระยะหนึ่ง ต่อมาเมื่อเรือเจ้าสำเภานายอินจะเดินทางไปกรุงศรีอยุธยา เจ้าสามิรามมีความประสงค์จะไปศึกษาธรรมยังกรุงศรีอยุธยา จึงขอโดยสารเรือสำเภาของนายอินไปด้วย เรือสำเภาได้วิ่งอยู่ในทะเลเป็นเวลาหลายวัน เรือได้ถูกพายุ ๗ วัน ๗ คืน จนเมื่อพายุสงบแล้ว นายสำเภาอินก็มาซึ่งไกรธว่านำเจ้าสามิรามมาด้วยจึงถูกพายุพัดเสียบึงน้ำจืดก็หมด จึงนำเจ้าสามิรามขึ้นฝั่ง แต่เมื่อเจ้าสามิรามลงไปเรือสดจอง เจ้าสามิรามได้ใช้เท้าข้างซ้ายที่เป็นทุ่นนั้นแชลงในน้ำทะเล น้ำนั้นก็จืดเจ้าสามิรามก็อาบน้ำนั้น นายสำเภาก็ถามว่าน้ำนั้นเค็มหรือจืด เจ้าสามิรามก็บอกว่าเป็นน้ำจืด แล้วตักน้ำนั้นให้นายสำเภาชิมดูก็เห็นเป็นน้ำจืดอย่างน่าอัศจรรย์ เจ้าสำเภาและลูกเรือช่วยกันตักน้ำใส่โอ่งฉางอ่างตุ้มจนพอเพียง นายสำเภาอินก็นับถือเจ้าสามิรามเป็นซัดันหรือเป็นอาจารย์

เมื่อเรือสำเภาไปถึงกรุงศรีอยุธยา เจ้าสำเภาก็นำเจ้าสามิรามไปฝากจำพรรษาที่วัดแค และเมื่อเจ้าสำเภาอินจะเดินทางกลับเมืองนครศรีธรรมราชได้ถวายนายจันผู้ทาสไว้คอยปรนนิบัติเจ้าสามิราม ขณะที่เจ้าสามิรามจำพรรษาที่วัดแคได้เดินทางไปศึกษาธรรมที่วัดลุมพลินาวาสอยู่เป็นเวลาช้านาน จนครั้งหนึ่งมีประเทศหรือชาวต่างประเทศนำพระอภิธรรมเจ็ดคัมภีร์ เขียนใส่แผ่นทองเท่าใบมะขามเข้ามาทำแก้ปริศนาธรรมที่กรุงศรีอยุธยา หากชนะจะถวายสิ่งของทั้งลำสำเภา พระมหากษัตริย์กรุงศรีอยุธยาจึงมีพระบรมราชโองการตรัสสั่งให้ประชุมสงฆ์ทั้งกรุงศรีอยุธยา เพื่อประดับเรียงอักษรพระอภิธรรมเจ็ดคัมภีร์ก็ไม่มีพระภิกษุรูปใดทำได้ จึงมีพระราชโองการตรัสสั่งให้ขุนศรีทนนชัย ป่าวประกาศแก่พระสงฆ์อันมาจากนอกเมืองและได้ไปนิมนต์เจ้าสามิรามหรือพระรามให้เข้าไป ณ ที่ชุมนุมสงฆ์ ราชทูต ๗ คน ก็พูดว่าเอาเด็กสอนคลานมาให้แก้ปริศนา พระรามจึงบอกแก่อาจารย์ว่าให้ทำกฎหมายไว้ (ข้อตกลง) แล้วพระรามถามราชทูตว่า กุมารเมื่อออกมาแต่ครรภ์มารดา ก็เดือนก็วันจึงรู้ว่า ก็เดือนก็วันจึงรู้นั่ง ก็เดือนก็วันจึงรู้คลาน ซึ่งราชทูตทั้ง ๗ แก่ไม่ได้ก็แพ้แก่พระราม หลังจากนั้นพระมหากษัตริย์ก็ให้ราชทูตเอาอักษรพระอภิธรรมเจ็ดคัมภีร์มาวางไว้บนเตียงทอง ๗ กอง พระรามก็สามารถเรียงอักษรได้ถูกต้องหมด แต่ขาดอยู่ ๗ ตัว คือ ส ัง วิ ทา ปุ กะ ญะ (ยะ) และ ปะ ราชทูตจึงยอมแพ้เอาอักษรทั้ง ๗ ตัวที่ซ่อนไว้ในมวยผมให้กับพระราม พร้อมกับมอบทรัพย์สินของจากเรือสำเภาถวายแก่พระมหากษัตริย์กรุงศรีอยุธยา พระมหากษัตริย์โปรดเกล้าฯ ให้ปลุกกุฎีถวายพระรามนักปราชญ์ แล้วถวายเมืองท่อนหนึ่งให้พระรามปกครอง พระรามรับปกครอง ๓ วัน แล้วคืนให้พระมหากษัตริย์ ต่อมาวันหนึ่งพระรามและขุนศรีทนนชัยได้เข้าเฝ้าพระมหากษัตริย์ขอพระราชทานเข้าส่วยหลวงให้แก่วัดพระราชประดิษฐาน พระองค์ได้พระราชทานเข้าพระ ๓๐๐ หัวงานและทำเป็นพระกัลปนาอุทิศเข้าพระภูมิตานแก่วัดพระราชประดิษฐาน (วัดพะโคะ) หัวเมืองพัทลุงและห้ามกรมการเมืองนำข้าพระมาใช้งานแล้วพระรามนักปราชญ์ให้พระมหาเถรศรีผู้เฝ้าคุมบัญชีหัวงานต่าง ๆ ออกไปสร้างพระมาลิกเจดีย์ ณ วัดพระราชประดิษฐาน สูง ๑ เส้น ๕ วาเศษ และให้ข้าหลวงจำพรหมมานออกมาช่วยพระมหาเถรศรีผู้เฝ้าพระรามนักปราชญ์ คุมเรือสำเภาบรรทุกอิฐและยอดพระมาลิกเจดีย์พระมหาธาตุ โดยให้นายจันที่พระรามนักปราชญ์ถ้อยยอดพระเจดีย์ที่หล่อ

ด้วยเบญจโลหะยาว ๓ วา ๓ คืบ และโปรดเกล้าให้ข้าพระราชวังพระศรีรัตนมหาธาตุ ๕๐ รักษาพระธรรมศาลา ๒๐ และรักษาพระอุโบสถ ๒๐ คน

๔. ลักษณะเด่นของตำนาน

เนื่องจากตำนานสำนวนนี้เป็นตำนานที่บันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา มีเพียงฉบับเดียว จึงเป็นหลักฐานที่สำคัญทางด้านประวัติศาสตร์ท้องถิ่น และมีลักษณะเด่นหลายประการดังนี้

๔.๑ ตำนานนี้มีลักษณะเด่นทางการยกย่องเชิดชูพระอริยสงฆ์ผู้ทำคุณประโยชน์ให้แก่พระพุทธศาสนาและชาติบ้านเมือง และแสดงให้เห็นถึงความเจริญรุ่งเรืองของพระพุทธศาสนา ภายใต้การอุปถัมภ์ของพระมหากษัตริย์แห่งกรุงศรีอยุธยา ต่อ ๆ กันมาหลายพระองค์ในรูปแบบของระบบการกัลปาวัดที่ทรงโปรดเกล้าฯ พระราชทานกัลปนาที่ภูมิตานและข้าพระโยมสงฆ์ในการรักษาพระพุทธศาสนาวัตรราชประดิษฐานให้ยั่งยืนตราบเท่า ๕๐๐๐ ปี

๔.๒ ตำนานนี้มีลักษณะเด่นในการใช้บุคลาธิษฐานเพื่ออธิบายธรรมาธิษฐานเป็นการยกย่องเชิดชูเกียรติสมเด็จพระราชาชนมุนีฯ หรือพระรามในฐานะนักปราชญ์แห่งพระพุทธศาสนา เช่น พญานาคยกแก้ว การเหยียบน้ำทะเลเค็มให้เป็นน้ำจืด การแก้ปริศนาธรรม เป็นต้น ซึ่งเป็นการยกย่องและสร้างบุญบารมีมีความสำคัญให้กับสมเด็จพระราชาชนมุนีฯ ในการจรจรโลงพระพุทธศาสนา บริเวณลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาที่อยู่ในความทรงจำของผู้คนในบริเวณนี้มาจนปัจจุบัน

๔.๓ ตำนานนี้มีลักษณะเด่น ในการเน้นให้เห็นความเชื่อในท้องถิ่น เช่น ความเชื่อเกี่ยวกับภูตหรือภูเทวารักษ์ ความเชื่อเกี่ยวกับการเหยียบน้ำทะเลจืด เป็นต้น นอกจากนี้ยังชี้ให้เห็นคตินิยมของผู้คนในภาคใต้ที่นับถือหรือยกย่องเชิดชูเกียรติผู้มีบุญบารมี โดยเฉพาะพระภิกษุสงฆ์ผู้มีคุณลักษณะพิเศษที่แสดงอภินิหารได้ตามความคิดความเชื่อของชาวบ้าน ซึ่งจะเป็นที่พึ่งทางจิตวิญญาณของผู้คนและเป็นศูนย์กลางของความดีในชุมชน

๕. ความสัมพันธ์และบทบาทในวิถีชีวิต

ตำนานที่เป็นฉบับลายลักษณ์อักษรนี้ ความจริงในท้องถิ่นเดิมมีความเชื่อว่าเป็นหนังสือศักดิ์สิทธิ์ เรียกว่า “หนังสือเพลลา” เพราะเชื่อว่าเป็นหนังสือที่พระมหากษัตริย์โปรดพระราชทานให้กับวัดต่าง ๆ ดังนั้นประชาชนจึงต้องปฏิบัติต่อหนังสือนี้ด้วยความเคารพ ดังที่เจ้าอธิการล้าน กาญจโน ได้บันทึกไว้ว่า

ตามประวัติเพราเดิมท่านอาจารย์สมภารก่อนเก่าเคยอ่านเพราหรือเล่ารับฟังกันมา

ถ้าฝ่ายคฤหัสถ์อุบาสกต้องการปรารภจะอ่านเพรา ต้องนุ่งผ้าขาวห่มผ้าขาว

สมาทานศีลเสียก่อน “แล้วจึงบูชาด้วยรูปเทียน ดอกไม้ แล้วกราบสามครั้งยกขึ้น
ทูนหัวปลงลงอ่านเพื่อฟังกันต่อไป¹

จึงเชื่อได้ว่าตำนานสมเด็จพระเจ้าพะโคะฉบับนี้เดิมน่าจะเป็นฉบับของวัดพะโคะ ซึ่งปัจจุบันเก็บ
รักษาอยู่ที่หอพระสมุดวชิรญาณ หอสมุดแห่งชาติ กรุงเทพฯ แม้ว่าในทะเบียนของหอสมุดแห่งชาติ
ไม่ทราบที่มาของตำนานเรื่องนี้ ส่วนผู้คนในท้องถิ่นในรุ่นต่อ ๆ มา ก็ไม่ทราบเรื่องราวของหนังสือ
เพลลา จากเรื่องราวของตำนานสมเด็จพระเจ้าพะโคะ ทำให้มีอิทธิพลหรือความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของผู้คน
ในแถบลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ดังนี้

๕.๑ ความสัมพันธ์และบทบาททางด้านความเชื่อ ผู้คนในบริเวณลุ่มน้ำทะเลสาบ
สงขลามีความเชื่อว่าสมเด็จพระเจ้าพะโคะเป็นพระอรียสงฆ์ที่มีความศักดิ์สิทธิ์ เมื่อประชาชนมีความทุกข์
ร้อนในเรื่องต่าง ๆ จึงมักจะบนบานให้สมเด็จพระเจ้าพะโคะ หรือที่ชาวบ้านเรียกว่า “พ่อท่านโคะ”
ช่วยเหลือ หรือถ้าเกิดเหตุการณ์ร้ายแรง เช่น เกิดสงคราม เกิดโรคระบาด เป็นต้น ชาวบ้านจะไปฟัง
สมเด็จพระเจ้าพะโคะ เช่น นำด้ายขาวด้ายแดงจากวัดพะโคะมาผูกข้อมือหรือนำน้ำพุทมนต์มาดื่มรักษา
โรค เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ล้วนเกิดจากความเชื่อความศรัทธาที่ชาวบ้านมีต่อสมเด็จพระเจ้าพะโคะหรือหลวง
พ่อทวดเหยียบน้ำทะเลจืด

๕.๒ ความสัมพันธ์และบทบาททางด้านการพัฒนาสถานที่อันเกี่ยวเนื่องกับตำนาน
สมเด็จพระเจ้าพะโคะ มีสถานที่หลายแห่งในภาคใต้และบริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลาที่เกี่ยวข้องกับตำนาน
หลวงพ่อทวดเหยียบน้ำทะเลจืด เช่น บ้านต้นเลียบสถานที่ฝังรกรก นาเปลสถานที่ผูกเปล วัดดีหลวง
สถานที่บรรพชาของเด็กชายปู วัดสี่หยังสถานที่ศึกษาธรรม วัดพะโคะสถานที่จำพรรษาและการบูรณะ
พระศรีรัตนมหาธาตุ เป็นต้น สถานที่เหล่านี้ชาวบ้านเชื่อว่าเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ จึงได้รับการ
บำรุงรักษาจากชุมชนเป็นอย่างดี บางแห่งมีการพัฒนาเป็นวัดหรือสำนักสงฆ์ เช่น สำนักสงฆ์ต้นเลียบ
ที่พังกสงฆ์นาเปล เป็นต้น จึงถือได้ว่าสถานที่เหล่านี้มีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของผู้คนในชุมชนตั้งแต่
อดีตจนปัจจุบัน

๖. ลักษณะเฉพาะอื่น ๆ

¹เจ้าอธิการล้วน กาญจนโน. ประวัติสมเด็จพระเจ้าพะโคะราชมุนีตามีรามคณูปมาจารย์เหยียบน้ำทะเลเค็มกลับจืดเท่ากง
เกวียน. สงขลา : โรงพิมพ์สมบุญนิธิโสถ, ๒๕๐๖, หน้า ๖๓.

๗. คุณค่าของตำนาน

ตำนานสมเด็จพระเจ้าพะโคหรือเอกสารที่ชื่อว่า “ย่อเข้านำราหมื่นตราพระธรรมวิลาสเอาไปวิเวกเป็นหัวเมือง” เป็นเอกสารสำคัญทางด้านตำนานสมเด็จพระเจ้าพะโคที่พบเพียงฉบับเดียว มีคุณค่าหลายด้าน ดังนี้

๗.๑ คุณค่าทางด้านประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ตำนานเรื่องนี้ชี้ให้เห็นประวัติศาสตร์ท้องถิ่นบริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลาหรือหัวเมืองพัทลุง ที่มีความสัมพันธ์กับกรุงศรีอยุธยาและหัวเมืองใกล้เคียง ผ่านชีวประวัติหรือตำนานประวัติสมเด็จพระเจ้าพะโคผู้มีบทบาทสำคัญในการศึกษาธรรมและการจรจรของพระพุทธศาสนาบริเวณดินแดนลุ่มทะเลสาบสงขลา

๗.๒ คุณค่าทางด้านพระพุทธศาสนา ตำนานเรื่องนี้เป็นหลักฐานสำคัญที่ชี้ให้เห็นเรื่องราวของพระพุทธศาสนาบริเวณลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา มีวัดต่าง ๆ มากมาย โดยมีวัดราชประดิษฐฐานหรือวัดพะโคเป็นศูนย์กลางการปกครองคณะสงฆ์ ความสัมพันธ์ของคณะสงฆ์หัวเมืองพัทลุงกับคณะสงฆ์แห่งกรุงศรีอยุธยา การส่งเสริมการศึกษาธรรม สมณศักดิ์พระสงฆ์และการพระราชทานกัลปนาที่ภูมิตานและข้าพระโยมสงฆ์ให้ช่วยกันบำรุงรักษาวัดวาอารามต่าง ๆ จำนวนมากมาย แสดงให้เห็นความเจริญรุ่งเรืองของพระพุทธศาสนาบริเวณนี้ในสมัยกรุงศรีอยุธยา

๗.๓ คุณค่าทางด้านคติชนวิทยา ตำนานสมเด็จพระเจ้าพะโคฉบับนี้ชี้ให้เห็นคุณค่าทางคติชนวิทยาของผู้คนบริเวณภาคใต้ หรือบริเวณลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาหลายประการ เช่น การยกย่องผู้มีบุญบารมี ความเชื่อเรื่องงูเทพารักษ์ หรืองูหวด ความเชื่อเรื่องอิทธิปาฏิหาริย์ การบูชาพระศรีรัตนมหาธาตุ เป็นต้น คติเหล่านี้เป็นสิ่งที่ชาวบ้านได้ยึดถือปฏิบัติสืบต่อเนื่องมาจนปัจจุบัน ซึ่งเป็นการสร้างขวัญกำลังใจและสร้างความเข้มแข็งให้กับชีวิตของผู้คนในภาคใต้

๘. การถ่ายทอดและการสืบทอด

มีการถ่ายทอดด้วยวิธีมุขปาฐะและการจัดพิมพ์เอกสารเรื่อง “ย่อเข้านำราหมื่นตราพระธรรมวิลาสเอาไปวิเวกเป็นหัวเมือง” ออกเผยแพร่หลายครั้ง ได้แก่

การจัดพิมพ์ครั้งที่ ๑ พิมพ์เผยแพร่ในหนังสือเทศาภิบาล เล่ม ๓ แผ่นที่ ๑๔ วันที่ ๑ เดือนพฤษภาคม ร.ศ. ๑๒๖ หน้า ๒๘-๓๓

การจัดพิมพ์ครั้งที่ ๒ วัดช้างให้ จังหวัดปัตตานี จัดพิมพ์เผยแพร่ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๕

การจัดพิมพ์ครั้งที่ ๓ คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมและโบราณคดี สำนักนายกรัฐมนตรี จัดพิมพ์เผยแพร่ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๐

จากการจัดพิมพ์ดังกล่าวทำให้ตำนานเรื่องนี้เผยแพร่ออกไปอย่างกว้างขวาง ทำให้ประชาชนทั่วไป นักเรียน นักศึกษาและนักวิชาการได้รู้จักและศึกษาด้านตำนานในแง่มุมต่าง ๆ มากขึ้น เป็นการสืบทอดตำนานนี้มาจนปัจจุบัน

๙. ข้อมูลของผู้บอกรายละเอียด

-

๑๐. ผู้เก็บข้อมูลและวันเวลาที่เก็บ

นายชัยวุฒิ พิชะกุล

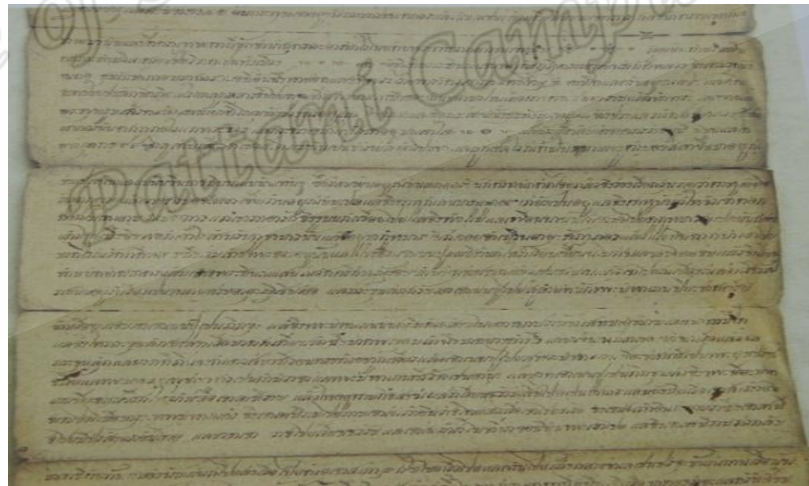
นางสาวขวัญเรือน บุญกอบแก้ว

วันที่ ๑๐ เมษายน พ.ศ. ๒๕๕๘

Prince of Songkla University
Pattani Campus

ภาพประกอบที่ ๖ หนังสืออุบายเรื่องตำนานหลวงพ่อทวด เก็บรักษาไว้ที่หอสมุดแห่งชาติ กรุงเทพฯ (ที่มา: ทรวินัย แก้วศรี. ๒๕๓๗. ประวัติหลวงพ่อทวด ใน หลวงปู่ทวด : ประวัติและวัตถุมงคล อมรินทร์ พรีนติ้งแอนด์ พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน) หน้า ๒๖-๒๗.)

ภาพประกอบที่ ๗ ตำนานสมเด็จพระเจ้าพะโคะ หรือหลวงพ่อทวดที่ปรากฏในหนังสืออุบาย ต้นฉบับเก็บรักษาไว้ที่หอสมุดแห่งชาติ กรุงเทพฯ.

ตำนานหลวงพ่อดเหยียบน้ำทะเลเจ็ดประเภทมุขปาฐะ

ตำนานหลวงพ่อดเหยียบน้ำทะเลเจ็ด

วัดพะโคะหรือวัดราชประดิษฐฐาน อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา

๑. ชื่อที่ปรากฏในท้องถิ่นหรือชื่อเทียบเคียง

ตำนานสมเด็จพระเจ้าพะโคะ

๒. ประเภทของตำนาน

ประวัติศาสตร์บอกเล่า

๓. โครงเรื่องของตำนาน

ตามตำนานเดิมเล่ากันว่า มีสามีภรรยาคนหนึ่ง สามีชื่อนายเจิมและภรรยาชื่อหนูอินทร์ ได้ตั้งบ้านเรือนที่บ้านคลองรี อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา ทั้งสองมีบุตรชายหญิง ๒ คน คือ พี่ชื่อนายจวง น้องชื่อนางจันทร์ ต่อมานายจวงได้อุปสมบทเป็นพระภิกษุ จำพรรษาอยู่ที่วัดพะโคะ เมื่อวัดกุฎีหลวงว่างเจ้าอาวาส พระจวงจึงได้เป็นเจ้าอาวาสวัดกุฎีหลวง (วัดดีหลวง) ส่วนนางจันทร์ได้แต่งงานกับนายหู เป็นคนยากจนได้อาศัยอยู่กับเศรษฐีปานที่บ้านสวนจันทร์หรือบ้านเลียบใกล้กับวัดกุฎีหลวง (ตำบลดีหลวง อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา) อยู่ต่อมาทั้งสองมีลูกด้วยกันหนึ่งคนชื่อเด็กชายปู แม้ว่าจะพึ่งคลอดลูกใหม่ เศรษฐีปานก็สั่งให้ไปเก็บเกี่ยวข้าวในนา นายหูกับนางจันทร์จึงจำเป็นต้องไปทำงานเก็บเกี่ยวข้าวในนา โดยได้นำบุตรไปด้วย ได้ผูกเปลผ้าไว้กับต้นเหม้าริมนา แล้วลงเก็บเกี่ยวข้าวในนาจนใกล้เที่ยง นางจันทร์เป็นห่วงลูกมากจึงกลับไปจะให้ลูกกินนม พบว่าบริเวณเปลที่บุตรนอนอยู่มีงูบองหลา (งูจงอาง) ขดพันอยู่รอบเปล นางจันทร์ตกใจมากคิดว่างูคงทำร้ายบุตรของตนจึงร้องเรียกให้นายหูไปช่วย แต่ทั้งสองได้พิจารณาแล้วเห็นว่าบุตรของตนไม่ได้รับอันตรายจึงคิดว่าน่าจะเป็นงูเหวดดา นายหูจึงให้นางจันทร์ไปหาข้าวตอกดอกไม้และธูปเทียนมาบูชา พญางูก็หายไป เมื่อทั้งสองเข้าไปดูพบว่าตรงซอกคอกเด็ก มีแก้วดวงหนึ่งวางอยู่ จึงเข้าใจว่าเป็นดวงแก้วที่พญางูได้คายไว้ให้กับบุตร ชาวงูคายแก้ววิเศษให้กับเด็กชายปูแพร่ออกไปอย่างรวดเร็ว จนรู้ไปถึงเศรษฐีปานจึงมาขอดวงแก้วกับนายหูนางจันทร์ ตอนแรกทั้งสองไม่ยอมให้โดยบอกว่าเป็นดวงแก้วคู่บารมีของบุตรชาย แต่เศรษฐีปานบังคับให้ทั้งสองต้องมอบดวงแก้วแก่ตนเมื่อดวงแก้วไปอยู่ที่เศรษฐีปาน ตั้งแต่นั้นมาเศรษฐีปานและครอบครัวก็ประสบแต่เรื่องเลวร้ายหรือเจ็บไข้อยู่เสมอทำให้ฐานะยากจนลง เศรษฐีปานมาคิดคำนึงว่าตั้งแต่ได้ดวงแก้วจากนายหูตนเองก็ประสบแต่เรื่องไม่ดี จึงคิดว่าคงเนื่องมาจากตนไปบังคับเอาดวงแก้วคู่บารมีของเด็กชายปูมาครอบครอง ซึ่งไม่ใช่ของตนเศรษฐีปานได้นำดวงแก้วไปคืนนายหู ตั้งแต่นั้นมาเศรษฐีปานและครอบครัวก็มีชีวิตเจริญรุ่งเรืองดังแต่ก่อน และได้ช่วยเหลือจนเจื่อนายหูนางจันทร์กับบุตรให้มีฐานะดีขึ้นเรื่อย ๆ ต่อมานายหูนางจันทร์ได้นำเด็กชายปูไปฝากสมภารจวงวัดกุฎีหลวงได้เลี้ยงดู และเล่ากันว่าเด็กชายปูคลานคล้ำยปูเดิน จึงได้ชื่อว่า “ปู”

ภาพประกอบที่ ๘ รูปปั้นนายหูกับนางจันทร์ บิดาและมารดาของสมเด็จพระเจ้าพะโคะ
ภายในสำนักสงฆ์ต้นเลียบ หมู่ที่ ๑ ตำบลตีหลวง อำเภอสังขละ
จังหวัดสงขลา

ภาพประกอบที่ ๙ รูปปั้นพญางูคายแก้ว สำนักสงฆ์ต้นเลียบ หมู่ที่ ๑ ตำบลตีหลวง
อำเภอสังขละ จังหวัดสงขลา

ภาพประกอบที่ ๑๐ รูปจำลองพญางูคายดวงแก้วให้สมเด็จพระเจ้าพะโคะ เมื่อยังเป็นทารก
ที่พัทสงฆ์นาเปล หมู่ที่ ๖ ตำบลชุมพล อำเภอสังขละ
จังหวัดสงขลา

ภาพประกอบที่ ๑๑ จิตรกรรมฝาผนังตำนานหลวงพ่อทวด ตอน นายหูกับนางจัน อาศัยอยู่
ที่บ้านสวนจันทร์ทางทิศใต้ของต้นเลียบเขียนไว้ภายในวิหารสำนักสงฆ์
ต้นเลียบ หมู่ที่ ๑ ตำบลดีหลวง อำเภอสังขละ จังหวัดสงขลา

เด็กชายปูอายุได้ ๗ ปี สมภารจวงให้บรรพชาเป็นสามเณร ได้เรียนหนังสือ นโม ก ข และเรียนธรรมเบื้องต้นระยะหนึ่ง จึงส่งสามเณรไปเรียนธรรมกับพระครูสุทธธรรมรังษีที่วัดสีกุหยังจนจบหลักสูตรแล้ว สมภารจวงจึงส่งสามเณรไปเรียนธรรมต่อที่เมืองนครศรีธรรมราช ได้เข้าพักจำพรรษาที่วัดเสมาเมืองจนอายุ ๒๐ ปี ได้อุปสมบทโดยอุทกสีมาบริเวณคลองท่าแพ (วัดท่าแพ) มีพระครูกาเดิมเป็นพระอุปัชฌาย์ พระครูสุทธธรรมรังษีเป็นพระกรรมวาจาจารย์ และสมภารจวงเป็นพระอนุสาวนาจารย์ ได้ฉายาว่า “สามิราโม” ได้จำพรรษาที่วัดเสมาเมือง ต่อมาพระสามิราโมได้ปรึกษากับพระอุปัชฌาย์ขออนุญาตไปศึกษาธรรมต่อที่กรุงศรีอยุธยา ได้โดยสารเรือสำเภาค้าขายของนายอินทร์ เรือแล่นไปถึงอ่าวหน้าเมืองชุมพรเกิดคลื่นลมแรงอยู่หลายวัน จนเสบียงอาหารและน้ำจืดในเรือหมด นายสำเภาก็คิดว่าการเกิดเหตุเช่นนี้เพราะให้พระภิกษุสามิราโมหรือพระสามิรามอาศัยเรือมาด้วยถือว่าเป็นอัปมงคลหรือเป็นอุบาทว์ จึงให้ลูกเรือนำพระสามิรามลงเรือเล็กเพื่อปล่อยเกาะ ขณะที่ลงไปอยู่ในเรือเล็กพระสามิรามได้ใช้เท้าจุ่มหรือเหยียบลงไปใต้น้ำทะเลทำให้น้ำบริเวณนั้นจากน้ำเค็มกลายเป็นน้ำจืดแล้วพระสามิรามให้ลูกเรือทดลองดื่มดูปรากฏเป็นน้ำจืดจริง นายสำเภาและลูกเรือช่วยกันตักน้ำจืดจนเต็มภาชนะที่เตรียมไว้ และได้ยอมรับพระสามิรามเป็นอาจารย์ตั้งแต่นั้นมา เมื่อเดินทางต่อจนถึงกรุงศรีอยุธยานายสำเภาได้นำพระสามิรามไปจำพรรษาที่วัดแค ซึ่งเป็นวัดอยู่นอกกำแพงกรุงศรีอยุธยา และได้ไปศึกษาธรรมที่วัดลุมพลีนาวาส

อยู่มาวันหนึ่งในสมัยพระเอกาทศรถปกครองกรุงศรีอยุธยา นานาประเทศยังมีความเกรงกลัวบารมีกรุงศรีอยุธยาสืบเนื่องมาตั้งแต่สมัยพระนเรศวร ในสมัยพระเอกาทศรถนั้นกษัตริย์ลังกาคิดว่าถ้าใช้กำลังรบเพื่อยึดเอากรุงศรีอยุธยาเป็นเมืองขึ้นก็ยิ่งเกรงกลัวบารมีอยู่ จึงได้เปลี่ยนวิธีการรบโดยให้พราหมณ์ ๗ คน นำทรัพย์สมบัติบรรทุกเรือ ๗ ลำ มาทำพนันเมืองด้วยวิธีแปลพระไตรปิฎก ถ้าฝ่ายกรุงศรีอยุธยาแพ้จะยึดบ้านเมืองไว้เป็นเมืองขึ้น ถ้าฝ่ายกรุงศรีอยุธยาชนะจะมอบทรัพย์สมบัติทั้งหมดให้ โดยให้เรียงตัวอักษรทองคำเท่าใบมะขามจำนวน ๘๔๐๐๐ พระธรรมชั้นร์ปรากฏว่าทางฝ่ายกรุงศรีอยุธยาไม่มีพระสงฆ์รูปใดสามารถแปลหรือเรียงอักษรได้ทั้งหมด สมเด็จพระเอกาทศรถขอเวลาพูดลังกา ๗ วัน เพื่อหาพระสงฆ์ที่มีความรู้มาแข่งพนันใหม่ พระองค์ได้โปรดให้ทหารออกไปประกาศหาพระภิกษุสงฆ์ที่มีความรู้ทั้งในเมือง นอกเมือง แต่ก็ยังหาไม่ได้ จนกระทั่งคืนวันหนึ่งสมเด็จพระเอกาทศรถได้ทรงนิมิตเห็นตาปะขาวคนหนึ่งมาจากภาคใต้เข้าสู่กรุงศรีอยุธยา พระองค์จึงโปรดให้ทหารออกไปสืบดูว่าวัดใดบ้างที่มีพระภิกษุมาจากภาคใต้ จนพบพระสามิรามที่วัดแค จึงได้นิมนต์ท่านเข้าไปแปลคัมภีร์ที่ในพระราชวัง ขณะที่พระสามิรามเดินเข้ามาที่ประชุมสงฆ์เท่าได้เหยียบศิลาที่ประตูแตก เมื่อเข้าห้องประชุมได้แสดงอาการคลานสี่เท้า เดิน ๒ เท้า และเดิน ๓ เท้า (ไม้เท้า) เป็นปริศนาธรรม ซึ่งพราหมณ์ทั้ง ๗ แก้มได้ เมื่อพราหมณ์ทั้ง ๗ ได้นำหลักธรรมเท่าใบมะขามทองคำออกมากองไว้แล้วให้พระสามิรามเรียงตามลำดับปรากฏว่าขาดอยู่ ๗ ตัว คือตัว สิง วิ ทา ปุ กะ ยะ ปะ ซึ่งเป็นหัวใจย่อของพระอภิธรรมเจ็ดคัมภีร์ จึงบังคับให้พราหมณ์ทั้งเจ็ดนำออกมา พราหมณ์จากลังกาจึงยอมแพ้

นำอักษรทั้งเจ็ดตัวออกมาจากมวยผม พร้อมกับนำทรัพย์สมบัติถวายให้พระมหากษัตริย์กรุงศรีอยุธยา เหตุการณ์ครั้งนี้ทำให้พระสามีรามมีความดีความชอบมาก พระมหากษัตริย์จึงโปรดเกล้าฯ ให้เป็นพระราชอาคันตุกะที่ “สมเด็จพระราชมนูสีสามีรามคุณูปมาจารย์” และได้ถวายเมืองกึ่งหนึ่งให้สมเด็จพระราชมนูสี ปกครองท่านได้ปกครอง ๓ วัน จึงถวายคืนและออกไปจำพรรษาอยู่ที่วัดนอกเมืองตามเดิม อยู่มาวันหนึ่งเกิดไข้ทำขึ้นในกรุงศรีอยุธยา ผู้คนล้มตายจำนวนมาก สมเด็จพระราชมนูสีสามีรามคุณูปมาจารย์ ได้ทำน้ำมนต์ให้คนป่วยได้ดื่มกินและนำไปประพรมทั่วเมืองไข้หาก็หายไป ได้ช่วยชีวิตผู้คนไว้มากมาย

สมเด็จพระราชมนูสี จำพรรษาอยู่กรุงศรีอยุธยาเป็นเวลาหลายปี ท่านมาคิดว่าน่าจะใช้เวลาที่จะเดินทางกลับบ้านเกิดเพื่อพัฒนาวัดพะโคะ จึงได้ขอพระบรมราชานุญาตกษัตริย์กรุงศรีอยุธยา เดินทางกลับเมืองสทิงพระ ได้เดินทางโดยตรงจนถึงวัดกุฎีหลวงได้พักอยู่ระยะหนึ่งจึงขออนุญาตสมเด็จพระเจ้าจวงหรือสมภารจวงเพื่อไปพัฒนาวัดพะโคะหรือวัดราชประดิษฐฐานที่ทรุดโทรมและถูกทำลายจากกลุ่มโจรสลัดอุกฉกรรจ์เข้ามาตีเมืองสทิงพระและทำลายวัดพะโคะ เมื่อสมเด็จพระราชมนูสีสามีรามคุณูปมาจารย์ขึ้นไปบูรณะวัดพะโคะ ได้สร้างพระศรีรัตนมหาธาตุ โบสถ์ วิหาร การบูรณะวัดครั้งนี้พระมหากษัตริย์กรุงศรีอยุธยาได้พระราชทานยอดเจดีย์และเรือบรรทุกอิฐ ปูน จากกรุงศรีอยุธยา และโปรดเกล้าฯ พระราชทานที่ภูมิตานเป็น นา ๘๘ ไร่ และข้าพระโยมสงฆ์คอยรับใช้ พระพุทธศาสนาบำรุงวัดพะโคะ การสร้างพระศรีรัตนมหาธาตุครั้งนี้มีประชาชนมาช่วยมากมาย ได้มีการทำอิฐที่หมู่บ้านแห่งหนึ่งปัจจุบันเรียกว่า “บ้านท่าเจดีย์” จนบูรณะวัดสร้างพระศรีรัตนมหาธาตุ พระอุโบสถ พระวิหารเสร็จแล้ว ชาวบ้านทั่วไปนิยมเรียกท่านว่า “สมเด็จพระเจ้าพะโคะ” อยู่มาวันหนึ่งสมเด็จพระเจ้าพะโคะ ได้ถือไม้เท้าออกไปเดินเล่นริมทะเลฝั่งอ่าวไทย ขณะนั้นพอดีมีกลุ่มโจรสลัดผ่านมาจับตัวท่านนำขึ้นเรือไป แต่เรือไม่สามารถแล่นต่อไปได้จนน้ำจืดหมด สมเด็จพระเจ้าจึงได้เหยียบน้ำทะเลเค็มให้เป็นน้ำจืดให้กลุ่มโจรสลัดดื่มกิน กลุ่มโจรสลัดจึงยอมขอขมาและนำตัวท่านขึ้นฝั่งเรือจึงสามารถแล่นต่อไปได้ คนทั่วไปจึงเรียกท่านว่าสมเด็จพระเจ้าพะโคะเหยียบน้ำทะเลจืด เมื่อสมเด็จพระเจ้าพะโคะเดินทางกลับวัด ได้มาหยุดพักสถานที่แห่งหนึ่งได้นำไม้เท้าทิ้งไว้กับต้นยาง ต่อมาต้นยางนี้มีลักษณะคดคล้ายไม้เท้า ชาวบ้านจึงเรียกว่า “ยางไม้เท้า” ต้นยางนี้มีมาจนปัจจุบัน

ในสมัยนั้นมีสามเณรรูปหนึ่งอาศัยอยู่ที่หาดใหญ่ (อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา) มีความประสงค์จะบูชาพระศรีอริยเมตไตรยจนวันหนึ่งพระอินทร์ได้ลงมาพบและได้มอบดอกมณฑาทิพย์เป็นดอกไม้สวรรค์และได้บอกสามเณรว่าพระโพธิสัตว์ศรีอริยเมตไตรยได้ลงมาจุติยังโลกมนุษย์ให้สามเณรตามหาโดยนำดอกมณฑาทิพย์ไปด้วยหากใครรู้จักดอกไม้ผู้นั้นคือพระโพธิสัตว์ศรีอริยเมตไตรย สามเณรได้เดินทางไปสถานที่ต่าง ๆ แต่ไม่มีใครรู้จักดอกไม้มณฑาทิพย์ จนวันหนึ่งได้ไปพักที่วัดพะโคะเป็นเวลาเย็นที่พระภิกษุสงฆ์จะไปประกอบพิธีกรรมสวดมนต์ในอุโบสถ สามเณรได้ถือดอกไม้มนั่งอยู่ริมประตู พระสงฆ์ที่เดินผ่านไม่มีใครรู้จัก จนพระสงฆ์รูปสุดท้ายคือสมเด็จพระเจ้าพะโคะ

เดินผ่านมา ท่านถามสามเณรว่านำดอกมณฑาทิพย์มาจากไหน สามเณรน้อยจึงทราบว่าสมเด็จพระเจ้า
พะโคะคือองค์พระโพธิสัตว์ศรีอริยมุตไตรยที่จุติลงมายังโลกมนุษย์เพื่อช่วยเหลือสรรพสัตว์ทั้งหลาย
สมเด็จพระเจ้าพะโคะจึงได้นำสามเณรเข้าไปภายในกุฏิและปิดประตูทั้งคืนไม่ยอมออกมา จนใกล้รุ่ง
ชาวบ้านบริเวณวัดพะโคะได้เห็นดวงไฟสว่างจ้า ๒ ดวง ดวงหนึ่งเล็กดวงหนึ่งใหญ่พุ่งขึ้นจากวัดพะโคะ
ลอยผ่านไปทางทิศใต้ รุ่งเช้าชาวบ้านทราบว่าสมเด็จพระเจ้าพะโคะกับสามเณรน้อยได้หายไปจากวัด ต่าง
ก็เล่าขานกันว่าทั้ง ๒ ท่านได้อิถุญานชั้นสูงได้โละเป็นดวงไฟหายไปจากวัดพะโคะตั้งแต่นั้นมา

Prince of Songkla University
Pattani Campus

ภาพประกอบที่ ๑๒ วิหารหลวงพ่อทวดที่หน้าต้นเลียบ สำนักสงฆ์ต้นเลียบ หมู่ที่ ๑ ตำบลดีหลวง อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา

ภาพประกอบที่ ๑๓ ต้นเลียบสถานที่ฝังรกรงสมเด็จพระเจ้าพะโคะหรือหลวงพ่อทวด หมู่ที่ ๑ ตำบลดีหลวง อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา

ภาพประกอบที่ ๑๔ อุโบสถวัดดีหลวง หมู่ที่ ๒ ตำบลดีหลวง อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา สถานที่บรรพชาของสมเด็จพระเจ้าพะโคะ

ภาพประกอบที่ ๑๕ สตูปเก็บอัฐิสมภารจวง อดีตเจ้าอาวาสวัดดีหลวง หมู่ที่ ๒ ตำบลดีหลวง อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา

๔ ลักษณะเด่นของตำนาน

ตำนานสมเด็จพระเจ้าพะโคะเป็นตำนานแบบประวัติศาสตร์บอกเล่าของผู้คนในท้องถิ่นที่เล่าสืบต่อ ๆ กันมาที่มีลักษณะเด่นหลายประการ ดังนี้

๔.๑ ตำนานสมเด็จพระเจ้าพะโคะ มีลักษณะเด่นที่เป็นตำนานแสดงให้เห็นถึงความเชื่อ ความศรัทธาของผู้คนที่ยกย่องบูชาสมเด็จพระเจ้าพะโคะ ดังองค์พระโพธิสัตว์ศรีอริยเมตไตรยที่ชาวพุทธทุกคนหวังจะให้เกิดขึ้นศาสนาของพระองค์ ซึ่งเป็นศาสนาที่จะมีขึ้นในอนาคตหลังจากพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้าองค์ปัจจุบันสิ้นสุดลงเมื่อผ่าน ๕๐๐๐ ปี ไปแล้ว ชาวพุทธที่เกิดในศาสนาของพระองค์ทุกคนจะประสบแต่ความสุขปราศจากความทุกข์ สมเด็จพระเจ้าพะโคะจึงเป็นที่บูชาที่พึงทางจิตวิญญาณของชาวบ้านสืบต่อ ๆ กันมาอย่างยาวนาน และเป็นตำนานที่มีการแพร่กระจายไปตามชุมชนต่าง ๆ อย่างกว้างขวางในปัจจุบัน

๔.๒ ตำนานสมเด็จพระเจ้าพะโคะ มีลักษณะเด่นที่อธิบายถึงสถานที่ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับสมเด็จพระเจ้าพะโคะ เพื่อสร้างความสำคัญของสถานที่ สร้างความศักดิ์สิทธิ์ให้อยู่ในความทรงจำของผู้คนสืบมาจนปัจจุบัน เช่น นาเปล สถานที่ผูกเปลของเด็กชายปู ยางไม้เท้า สถานที่ตั้งไม้เท้าสมเด็จพระเจ้าพะโคะ บ้านท่าเจดีย์ สถานที่เฝ้าอุฐสร้างพระศรีรัตนมหาธาตุ ต้นเลียบ สถานที่ฝังกระดูกเด็กชายปู เป็นต้น

๔.๓ ตำนานสมเด็จพระเจ้าพะโคะ มีลักษณะเด่นทางด้านความเชื่อของท้องถิ่น ซึ่งผู้เล่าตำนานที่เล่าสืบต่อ ๆ กันมา ได้นำคติความเชื่อในท้องถิ่นเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของตำนานหรือมีความสัมพันธ์กับตำนานสมเด็จพระเจ้าพะโคะ ดังเห็นได้จากงูบองหลาหรืองูจงอางที่ชาวบ้านเชื่อว่าเป็นงูทวดหรืองูเทวดาที่สามารถให้คุณและให้โทษแก่ชาวบ้านได้ให้เป็นผู้คายนงูแก้วให้เด็กชายปูเมื่อเป็นทารก เพื่อเป็นการแสดงสัญลักษณ์ของผู้มีบุญบารมีเป็นที่กราบไหว้บูชาของคนทั่วไป

๔.๔ ตำนานสมเด็จพระเจ้าพะโคะ มีลักษณะเด่นที่พยายามสร้างสัญลักษณ์สิ่งของเครื่องใช้ของสมเด็จพระเจ้าพะโคะที่ยังคงตกทอดสืบต่อมาตั้งแต่สมัยที่ท่านยังมีชีวิตจนปัจจุบัน เพื่อยืนยันความมีตัวตนของสมเด็จพระเจ้าพะโคะ และเป็นสิ่งแทนองค์ท่านที่ผู้คนปัจจุบันยังคงกราบไหว้บูชาเพื่อระลึกถึงสมเด็จพระเจ้าพะโคะ ดังเห็นจากการบูชารอยพระพุทธบาทบนแผ่นหินธรรมชาติที่วัดพะโคะ ชาวบ้านเชื่อกันว่าเป็นรอยเท้าของสมเด็จพระเจ้าพะโคะและการบูชาดวงแก้วหรือแก้วหยาดน้ำค้างจากยอดพระศรีรัตนมหาธาตุ ชาวบ้านเชื่อว่าเป็นดวงแก้วที่พญางูได้คายไว้ให้เด็กชายปู สิ่งเหล่านี้มีความเชื่อว่าเป็นสิ่งที่สมเด็จพระเจ้าพะโคะได้ทิ้งไว้แทนองค์ท่านก่อนจะโลละเป็นดวงไฟหายไปจากวัดพะโคะในอดีตที่ผ่านมา

๕. ความสัมพันธ์และบทบาทในวิถีชีวิต

ตำนานสมเด็จพระเจ้าพะโคะมีความสัมพันธ์และมีบทบาทในวิถีชีวิตของผู้คนอย่างกว้างขวางมากในปัจจุบัน โดยเฉพาะผู้คนแถบลุ่มทะเลสาบสงขลาล้วนแต่ให้ความเคารพนับถือสมเด็จพระเจ้าพะโคะในฐานะสิ่งศักดิ์สิทธิ์และวีรบุรุษทางธรรมซึ่งมีรายละเอียดที่น่าสนใจ ดังนี้

๕.๑ สมเด็จพระเจ้าพะโคะในฐานะสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ผู้คนบริเวณคาบสมุทรสทิงพระและลุ่มทะเลสาบสงขลาตลอดถึงประชาชนทั่วไปในภาคใต้ให้การบูชาสมเด็จพระเจ้าพะโคะ ในระยะแรกผู้คนเพียงเฝ้านมหรือบนบานให้สมเด็จพระเจ้าพะโคะหรือที่ชาวบ้านทั่วไปเรียกว่า “พ่อท่านโคะ” ช่วยเหลือเมื่อประสบกับเคราะห์กรรมหรือบนบานให้ท่านช่วยเหลือการงานหรือภารกิจที่ต้องการให้ประสบความสำเร็จหรือให้ประสบกับความปลอดภัยในการดำเนินชีวิต เมื่อประสบกับความสำเร็จก็แก้บนด้วยการติดทองหรือถวายขนมโค นิยมแก้บนกันที่วิหารรอยเท้าสมเด็จพระเจ้าพะโคะ แต่ต่อมาเมื่อมีการเริ่มสร้างรูปเคารพสมเด็จพระเจ้าพะโคะหล่อด้วยโลหะ และในรูปของพระเครื่องรางของขลังโดย วัดดีหลวงเริ่มสร้างขึ้นก่อนในปี พ.ศ.๒๕๐๔ วัดพังเถียะสร้าง พ.ศ.๒๕๐๕ และวัดพะโคะเริ่มสร้าง พ.ศ.๒๕๐๖¹ ผู้คนจึงได้กราบไหว้รูปเคารพและนำพระเครื่องสมเด็จพระเจ้าพะโคะติดตัวเพื่อป้องกันภัยและให้เกิดโชคลาภเมตตามหานิยม มีการสร้างติดต่อกันมาจนปัจจุบัน การสร้างพระเครื่องในระยะแรก ๆ ส่วนใหญ่พระสงฆ์และชาวบ้านจะช่วยกันหาว่านยา แกะพิมพ์ กัดพิมพ์พระกัน ที่วัด เช่น วัดดีหลวง วัดพะโคะ เป็นต้น ซึ่งทำให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชุมชนเป็นอย่างดีและวัดก็ไม่เน้นเรื่องผลประโยชน์ทางด้านปัจจัย ความสัมพันธ์จึงเป็นไปในทางที่ดี แต่ปัจจุบันความสัมพันธ์ทางด้านนี้ค่อย ๆ หมดไป เนื่องจากการสร้างวัตถุมงคลหรือพระเครื่องสมเด็จพระเจ้าพะโคะต้องใช้ทุนมากบางครั้งต้องมีนายทุนเข้ามาสนับสนุนและเน้นการหาปัจจัยมาบูรณะวัด จึงเป็นไปในเชิงพุทธพาณิชย์ ทำให้ขาดความสัมพันธ์กับชุมชน

๕.๒ สมเด็จพระเจ้าพะโคะในฐานะศูนย์กลางความเชื่อความศรัทธาของผู้คนบริเวณลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา สมเด็จพระเจ้าพะโคะ แม้ว่าจะเป็นตำนานเล่าขานเหนือความเป็นจริง แต่ก็เป็นผู้มีตัวตนจริง ในหลักฐานทางประวัติศาสตร์ของท้องถิ่น ทำให้ผู้คนได้ทราบวัตรปฏิบัติและศีลวัตรอันดีงามที่ท่านได้กระทำไว้ในอดีต จึงทำให้ผู้คนยึดมั่นบูชาสมเด็จพระเจ้าพะโคะเป็นศูนย์กลางความเชื่อความศรัทธาที่ดั่งามที่สามารถกลายเป็นพลังในการพัฒนาศาสนาวัตพะโคะที่เป็นแบบอย่างมาสู่คนรุ่นหลังดังตัวอย่างเหตุการณ์ในตำนานที่กล่าวถึงสมเด็จพระเจ้าพะโคะบูรณะวัดพะโคะโดยให้ชุมชนทำอิฐดินเผาที่บ้านท่าเจดีย์ นำมาก่อสร้างพระศรีรัตนมหาธาตุและชุดทรายจากริมทะเลฝั่งอ่าวไทย โดยประกาศให้ประชาชนไปยืมยื่นทรายตั้งแต่ริมฝั่งอ่าวไทยขึ้นไปจนถึงวัดพะโคะ ต่อมาสมัยเจ้าอธิการแก้ว พุทมนิอดีตเจ้าอาวาสวัดดีหลวง ได้ไปบูรณะพระศรีรัตนมหาธาตุบนเขาพะโคะ

¹ สัมภาษณ์พระครูประจักษ์นวกการ (เจดีย์ว ฐิริบุญโญ) เจ้าอาวาสวัดพังเถียะ หมู่ที่ ๗ ตำบลกระดังงา อำเภอสังขละบุรี จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ ๙ มีนาคม พ.ศ.๒๕๕๘.

ท่านได้นำวิธีการของสมเด็จพระเจ้าพะโคะมาใช้ มีประชาชนจำนวนมากไปยืนยื่นทรายจากริมทะเลอ่าวไทยขึ้นไปวัดพะโคะ โดยประชาชนเหล่านี้มาร่วมกันทำงาน เพราะความเชื่อความศรัทธาที่ทำงานนี้เพื่อระลึกถึงหรือเป็นอนุสรณ์ให้สมเด็จพระเจ้าพะโคะจนทำงานสำเร็จด้วยดี โดยไม่ต้องใช้งบประมาณจากภาครัฐ นอกจากนั้นในยามที่เกิดภาวะวิกฤตของบ้านเมือง ดังตัวอย่างเมื่อครั้ง พ.ศ.๒๔๘๔ ญี่ปุ่นยกพลขึ้นบกที่จังหวัดสงขลาในคราวสงครามเอเชียมหาบูรพา ชาวบ้านเมืองสงขลาได้อพยพออกนอกเมืองหาที่หลบภัยกันมาก ในส่วนของชุมชนบริเวณวัดพะโคะได้ถือเอาองค์สมเด็จพระเจ้าพะโคะเป็นศูนย์กลางที่พึ่งของประชาชนชาวบ้านได้ขึ้นไปอาศัยที่วัดพะโคะจำนวนมาก สมัยนั้นมีการแจกจ่ายข้าวตายเป็นให้ชาวบ้านผูกข้อมือ เพื่อเป็นสัญลักษณ์แสดงความเป็นลูกหลานของสมเด็จพระเจ้าพะโคะ เชื่อว่าจะปลอดภัยจากอันตรายต่าง ๆ¹ เหตุการณ์ต่าง ๆ เหล่านี้แสดงให้เห็นว่าผู้คนบริเวณลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาได้ยึดเอาสมเด็จพระเจ้าพะโคะเป็นศูนย์กลางของที่พึ่งที่ทุกคนให้ความเชื่อความศรัทธาสืบทอดมาชั่วลูกชั่วหลานและคงอยู่คู่สังคมไทยต่อไป

¹สัมภาษณ์พระมหาวรณ ธรรมสิริ เจ้าอาวาสวัดพะโคะ หมู่ที่ ๔ ตำบลพะโคะ อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ ๔ มีนาคม พ.ศ.๒๕๕๘.

ภาพประกอบที่ ๑๖ พระเครื่องสมเด็จพระเจ้าพะโคะ รุ่นแรก พ.ศ.๒๕๐๔ ของวัดดีหลวง
หมู่ที่ ๒ ตำบลดีหลวง อำเภอสังขละบุรี จังหวัดสงขลา

ภาพประกอบที่ ๑๗ พระเครื่องสมเด็จพระเจ้าพะโคะ รุ่นแรก พ.ศ.๒๕๐๖ ของวัดพะโคะ
หมู่ที่ ๖ ตำบลชุมพล อำเภอสังขละบุรี จังหวัดสงขลา
(ที่มา : ชัยนฤทธิ์ พันธุ์ทอง.ประวัติและวัตถุมงคล หลวงพ่อทวด. บริษัท คอมม่า ดีไซน์
แอนด์พริ้นท์ จำกัด. ๒๕๔๕. หน้า๔๗๘)

๖. ลักษณะเฉพาะอื่น ๆ

๗. คุณค่าของตำนาน

ตำนานสมเด็จพระเจ้าพะโคะเป็นตำนานท้องถิ่นที่เล่าสืบต่อกันมาอย่างยาวนาน จึงเป็นตำนานที่มีคุณค่าหลายด้าน ดังนี้

๗.๑ คุณค่าทางด้านประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและประวัติบุคคลสำคัญของท้องถิ่น ตำนานเรื่องนี้แสดงให้เห็นถึงประวัติศาสตร์ของบุคคลและชุมชนบริเวณลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาในสมัยอยุธยา ซึ่งเป็นเรื่องราวประวัติของสมเด็จพระราชินีสามิรามคุณูปมาจารย์ ได้ศึกษาธรรมตั้งแต่เป็นสามเณรจนอุปสมบทเป็นพระภิกษุหนุ่มเดินทางเข้าไปศึกษาธรรมที่กรุงศรีอยุธยาจนแตกฉานทางพุทธศาสนา พระมหากษัตริย์จึงโปรดเกล้าฯ ให้เป็นพระราชาคณะที่สมเด็จพระราชินีฯ และกลับไปบำรุงพระพุทธศาสนาที่บ้านเกิดจนเจริญรุ่งเรือง นอกจากนี้ยังทำให้ทราบว่าในสมัยนั้นหัวเมืองพัทลุงเมืองสติงพระ และบริเวณใกล้เคียงถูกโจรสลัดอูซงคตนะเข้าปล้นทำลายบ้านเมืองและวัดวาอารามหลายครั้ง อันเป็นหลักฐานสำคัญทางด้านประวัติศาสตร์ท้องถิ่นบริเวณลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาในสมัยอยุธยา

๗.๒ คุณค่าทางด้านคติชนวิทยา ตำนานเรื่องนี้แสดงให้เห็นว่ามีการนำคติชนในท้องถิ่นมาอธิบายตำนานสมเด็จพระเจ้าพะโคะ เพื่อยกย่องบุญบารมีของท่านให้ดูเหนือมนุษย์สามัญหรือเป็นการแสดงอภินิหารของสมเด็จพระเจ้าพะโคะ ดังเห็นจากตำนานตอนที่พญางูจงอางหรือที่ภาษาถิ่นภาคใต้เรียกว่า “งูบองหลา” คายดวงแก้วให้เด็กชายปู หรือตอนที่สมเด็จพระเจ้าพะโคะโลละเป็นดวงไฟหายไปบนท้องฟ้า คำว่า “โลละ” เป็นภาษาถิ่นใต้ มาจากคำว่า “ลู” ตรงกับภาษาไทยกลางว่า “บรรลุ” คำเหล่านี้เป็นคติชนท้องถิ่นที่พบทั่วไปในภาคใต้ ตำนานเรื่องนี้จึงสะท้อนให้เห็นคุณค่าทางคติชนวิทยา และมีความสำคัญต่อการศึกษาทางวิชาการด้านนี้เป็นอย่างมาก

๗.๓ คุณค่าทางด้านพุทธศาสนา ตำนานเรื่องนี้แสดงให้เห็นถึงพุทธศาสนาในภาคใต้ที่มีความสัมพันธ์กับศูนย์กลางพุทธศาสนาที่กรุงศรีอยุธยา ดังเห็นได้จากบทบาทของสมเด็จพระเจ้าพะโคะได้ใช้ความเพียรพยายามในการศึกษาธรรมตั้งแต่เป็นสามเณรและไปศึกษาต่อที่เมืองนครศรีธรรมราช ซึ่งเป็นศูนย์กลางพุทธศาสนาในภาคใต้ และต่อจากนั้นจึงไปศึกษาต่อธรรมชั้นสูงที่กรุงศรีอยุธยา จนสำเร็จได้รับโปรดเกล้าฯ เป็นพระราชาคณะที่สมเด็จพระราชินีสามิรามคุณูปมาจารย์ นอกจากนี้ตำนานยังแสดงให้เห็นระบบการปกครองคณะสงฆ์และระบบการกัลปนาวัตในหัวเมืองพัทลุงและบริเวณใกล้เคียง และยังแสดงให้เห็นคัมภีร์พระอภิธรรมเจ็ดคัมภีร์ที่เป็นธรรมชั้นสูงในสมัยนั้น ในรูปการแก้ปริศนาธรรมหรือการทำพนันเมืองดังเห็นจากอักษรย่อของคัมภีร์หรือคาถาหัวใจย่อพระอภิธรรมเจ็ดคัมภีร์ ได้แก่ ส ง วิ ทา ปุ กะ ยะ ปะ ซึ่งมาจากชื่อพระคัมภีร์ ดังนี้

สัง	ย่อมาจากคัมภีร์ พระสังคินี
วิ	ย่อมาจากคัมภีร์ พระวิมังคี
ธา	ย่อมาจากคัมภีร์ พระธาตูกถา
ปุ	ย่อมาจากคัมภีร์ พระปุคคลปัญญาญติ
กะ	ย่อมาจากคัมภีร์ พระกถาวัตถุ
ยะ	ย่อมาจากคัมภีร์ พระยมก
ปะ	ย่อมาจากคัมภีร์ พระมหาปัญญาฐาน

ตำนานสมเด็จพระเจ้าพะโคะจึงมีความสำคัญต่อการศึกษาเรื่องราวของพุทธศาสนาบริเวณลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาในสมัยอยุธยา ทำให้สามารถมองเห็นสถานการณ์พระพุทธศาสนาได้เป็นอย่างดี

๘. การถ่ายทอดและการสืบทอดตำนาน

ตำนานสมเด็จพระเจ้าพะโคะมีการถ่ายทอดจากคนรุ่นก่อนสู่ผู้คนในปัจจุบันและมีการสืบทอดต่อ ๆ กันมา ทำให้ตำนานนี้อยู่กับชุมชนและสังคมไทยตลอดไป ซึ่งมีการถ่ายทอดและสืบทอดตำนานอย่างแพร่หลาย ดังนี้

๘.๑ การถ่ายทอดและสืบทอดตำนานด้วยวิธีมุขปาฐะ ตำนานสมเด็จพระเจ้าพะโคะในสมัยแรก ๆ มีการเล่าถ่ายทอดสืบทอด ๆ กันด้วยวิธีปากเปล่าจากปู่ย่าตายายสู่ลูกหลานและบุคคลทั่วไป ส่วนใหญ่เรื่องเล่าเป็นไปในเชิงสิ่งเหนือธรรมชาติ ทำให้ผู้คนเกิดความเชื่อความศรัทธาบูชาสมเด็จพระเจ้าเป็นสิ่งที่ศักดิ์สิทธิ์ที่คอยปกป้องคุ้มครองลูกหลานและผู้คนที่ศรัทธา จึงทำให้ตำนานเรื่องนี้มีการถ่ายทอดและสืบทอดกันมาอย่างกว้างขวางและอยู่ในความทรงจำของผู้คนตลอดมา แต่เนื่องจากการเล่าด้วยปากเปล่าเรื่องราวของตำนานจึงค่อย ๆ เปลี่ยนแปลงมีการเสริมแต่งให้แตกต่างไปจากเรื่องเดิมขึ้นอยู่กับบริบทแวดล้อมในแต่ละพื้นที่

๘.๒ การถ่ายทอดและการสืบทอดตำนานแบบลายลักษณ์อักษร ตำนานสมเด็จพระเจ้าพะโคะเริ่มมีการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรอย่างน้อยตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนปลาย ดังปรากฏหลักฐานใน “สำเนาหนังสือครั้งกรุงเก่าว่าด้วยการพระราชทานที่กัลปนา” มีชื่อเรียกว่า “ขอเข้าตำราหมื่นตราพระธรรมวิลาสเอาไปวิวาทเป็นหัวเมือง”¹ แต่เนื่องจากเอกสารนี้เป็นหนังสือชุดหรือสมุดไทยมีอยู่เพียงฉบับเดียวจึงทำให้ไม่แพร่หลายและอีกประการหนึ่งเอกสารฉบับนี้ถูกนำไปเก็บรักษาไว้ที่หอพระสมุดวชิรญาณ หอสมุดแห่งชาติ กรุงเทพฯ ตั้งแต่สมัยรัชการที่ ๕ เป็นต้นมา และได้พิมพ์เผยแพร่ใน “หนังสือเทศาภิบาล เล่ม ๓” แผ่นที่ ๑๔ วันที่ ๑ เดือนพฤษภาคม ร.ศ. ๑๒๖ (พ.ศ. ๒๔๔๐) หน้า ๒๘-๓๓² ต่อมาได้มีการจัดพิมพ์อีกครั้งหนึ่งเมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๐ ในหนังสือ “ประชุมพระ

¹ คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และโบราณคดี สำนักงานรัฐมนตรี, ประชุมพระตำราบรมราชูทิศเพื่อกัลปนา สมัยอยุธยาภาค ๑, พระนคร : โรงพิมพ์สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี, ๒๕๑๐. หน้า ๗๔.

² เรื่องเดิม. หน้า ๒๘-๓๓

ตำราบรมราชาพิศเพื่อกลับไป สมัยอยุธยา ภาค ๑¹ แต่ก็ไม่แพร่หลายอยู่ในวงจำกัดเฉพาะนักวิชาการ เป็นส่วนใหญ่ จนกระทั่ง อนันต์ คณานุรักษ์ และ พระครูวิสัยโสภณ (ทิม ธรรมธโร) อดีตเจ้าอาวาส วัดช้างให้ จังหวัดปัตตานี ได้รวบรวมตำนานหลวงพ่อดเหยียบน้ำทะเลจืด วัดช้างให้ จัดพิมพ์ เผยแพร่ครั้งแรก พ.ศ.๒๕๐๑ และครั้งที่ ๒ พ.ศ.๑๕๐๕² ตั้งแต่นั้นมาจึงมีการจัดพิมพ์ขึ้นอีกหลาย ครั้ง ปัจจุบัน (พ.ศ.๒๕๕๘) นับได้ว่าตำนานสมเด็จพระเจ้าพะโคะหรือตำนานหลวงพ่อดเหยียบน้ำทะเลจืดของวัดช้างให้ เป็นตำนานที่ได้รับการยอมรับและมีการคัดลอกและเรียบเรียงจัดพิมพ์ใหม่มากที่สุด ดังนั้นการถ่ายทอดและสืบทอดด้วยวิธีการจัดพิมพ์ตำนานออกเผยแพร่เป็นไปอย่างกว้างขวางในทุก กลุ่มชน นอกจากนั้นยังมีการถ่ายทอดเรื่องราวตำนานหลวงพ่อดผ่านบทเพลง ละคร ทั้งภาพยนตร์ และเว็บไซต์ต่าง ๆ มากมาย ซึ่งเป็นสื่อทันสมัยที่แพร่ไปอย่างรวดเร็วและมีอิทธิพลต่อชุมชนและ สังคมไทยเป็นอย่างมาก

๘.๓ การถ่ายทอดและการสืบทอดตำนานผ่านรูปบูชาและพระเครื่องหลวงพ่อด หลังจากพระครูวิสัยโสภณ (ทิม ธรรมธโร) อดีตเจ้าอาวาสวัดช้างให้ได้สร้างพระเครื่องหลวงพ่อด เหยียบน้ำทะเลจืดครั้งแรก พ.ศ. ๒๔๙๗ ต่อมาจึงมีการสร้างพระเครื่องหลวงพ่อดแพร่ไปสู่วัดอื่น ๆ มากขึ้น โดยเฉพาะช่วง พ.ศ. ๒๕๐๔ - ๒๕๑๒ มีการสร้างพระเครื่องและพระบูชาหลวงพ่อด เหยียบน้ำทะเลจืดกันมาก โดยเฉพาะบริเวณลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาเริ่มมีการสร้างหลวงพ่อดหรือ สมเด็จพระเจ้าพะโคะครั้งแรกที่วัดดีหลวง เมื่อ พ.ศ.๒๕๐๔ วัดพังเถียะ สร้าง พ.ศ.๒๕๐๕ และวัดพะโคะ สร้างเมื่อ พ.ศ.๒๕๐๖ นอกจากนี้การสร้างยังขยายไปยังวัดอื่น ๆ ในภาคใต้ ภาคกลาง ภาคเหนือ ภาคตะวันออก และในรัฐทางตอนเหนือของประเทศมาเลเซีย การสร้างพระเครื่องพระบูชาหลวงพ่อด ที่กระจายออกไปทั่วประเทศ ทำให้ตำนานสมเด็จพระเจ้าพะโคะถูกถ่ายทอดผ่านวัดถุมงคลสู่ผู้คนทุกระดับชั้นทุกอาชีพ กลายเป็นตำนานที่ชุมชนและสังคมไทยรู้จักกันทั่วไป

๙. ข้อมูลของผู้บอกรายละเอียด

๑. พระมหาวรรณ ธรรมสิริ เจ้าอาวาสวัดจะทิ้งพระ ตำบลจะทิ้งพระ อำเภอสังขaling จังหวัดสงขลา

๒. พระครูบุญญาพิศาล เจ้าอาวาสวัดพะโคะ (วัดราชประดิษฐาน) หมู่ที่ ๖ ตำบลชุมพล อำเภอสังขaling จังหวัดสงขลา

๓. พระครูศรีธรรมธัช (อำมร) เจ้าคณะอำเภอเมืองยะลา วัดเมืองยะลา อำเภอเมือง จังหวัดยะลา (อดีตเจ้าอาวาสวัดพะโคะ พ.ศ.๒๕๓๒ - ๒๕๔๒)

¹เรื่องเดิม, หน้า๗๔-๗๗.

²อนันต์ คณานุรักษ์ และพระครูวิสัยโสภณ (ทิม ธรรมธโร). ตำนานเรื่องหลวงพ่อดเหยียบน้ำทะเลจืด เจ้าอาวาสองค์แรกวัดราชบุรณะ (ช้างให้) ประวัติการสร้างพระเครื่องและคุณอภินิหารสมเด็จพระเจ้าหลวงพ่อด ฯ ณ วัดช้างให้ ตำบลป่าไร่ อำเภอโคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี, สงขลา : โรงพิมพ์ดุสิต. ๒๕๐๕.

๔. นายเชือบ คงธรรม บ้านเลขที่ ๒๓ หมู่ที่ ๖ ตำบลชุมพล อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา

๕. พระผ่อง อธิปัตย์ โณ เจ้าสำนักที่พักสงฆ์นาเปล หมู่ที่ ๖ ตำบลชุมพล อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา

๖. นายละออง เพ็งสุวรรณ บ้านเลขที่ ๒๕/๒ หมู่ที่ ๑ ตำบลดีหลวง อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา

๗. พระใบฎีกาประสิทธิ์ อภินนุโธ เจ้าอาวาสวัดดีหลวง หมู่ที่ ๑ ตำบลดีหลวง อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา

๘. พระศักรินทร์ สิริภทโท วัดพะโคะ (วัดราชประดิษฐาน) หมู่ที่ ๖ ตำบลชุมพล อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา

๑๐ ผู้เก็บข้อมูลและวันเวลาที่เก็บ

๑. นายชัยวุฒิ	พิยะกุล
๒. นางสาวขวัญเรือน	บุญกอบแก้ว
๓. นายวิทยา	บุษบงค์
๔. นางสาวกานดารัตน์	วงศ์สุวรรณ

วันที่ ๔ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๕๘

วันที่ ๕ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๕๘

วันที่ ๙ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๕๘

ภาพประกอบที่ ๑๘ เจดีย์พระมหาธาตุวัดราชบุรณะ (วัดช้างให้) หมู่ที่ ๒
ตำบลควนโนรี อำเภอกะป้อ จังหวัดปัตตานี

ภาพประกอบที่ ๑๙ สถูปเก็บอัฐิของหลวงพ่อทวดเหยียบน้ำทะเลจืด วัดราชบุรณะ
(วัดช้างให้) หมู่ที่ ๒ ตำบลควนโนรี อำเภอกะป้อ จังหวัดปัตตานี

ภาพประกอบที่ ๒๐ วิหารหลวงพ่อทวดเหยียบน้ำทะเลจืด ภายในวัดราชภูรณะ
(วัดช้างไห้) หมู่ที่ ๒ อำเภอโคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี

ภาพประกอบที่ ๒๑ รูปหล่อหลวงพ่อทวดเหยียบน้ำทะเลจืด ภายในวิหารวัดราชภูรณะ
(วัดช้างไห้) หมู่ที่ ๒ ตำบลควนโนรี อำเภอโคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี

**ตำนานหลวงพ่อดุสิตเหียบน้ำทะเลจืด
วัดช้างให้ อำเภอกอพนัง จังหวัดปัตตานี**

๑. ชื่อที่ปรากฏในท้องถิ่นหรือชื่อเทียบเคียง

ตำนานหลวงพ่อดุสิตเหียบน้ำทะเลจืด
ตำนานท่านช้างให้
ตำนานท่านลังกา

๒. ประเภทของตำนาน

ประวัติศาสตร์บอกเล่า

๓. โครงเรื่องของตำนาน

ตำนานหลวงพ่อดุสิตเหียบน้ำทะเลจืดหรือชาวบ้านเรียกว่า “ท่านช้างให้” อดีตเจ้าอาวาสวัดราษฎร์บูรณะหรือวัดช้างให้ ตั้งอยู่หมู่ที่ ๒ ตำบลควนโนรี อำเภอกอพนัง จังหวัดปัตตานี จากหลักฐานการบอกเล่าและมีการบันทึกสืบต่อ ๆ กันมา คำโครงเรื่องในตอนต้นส่วนใหญ่มาจากตำนานสมเด็จพระเจ้าพะโคะ และในตอนปลายเป็นตำนานท่านช้างให้ ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

หลวงพ่อดุสิตเหียบน้ำทะเลจืดหรือสมเด็จพระเจ้าพะโคะ ถือกำเนิดเมื่อวันศุกร์ เดือน ๔ ปีมะโรง พ.ศ.๒๑๒๕ ที่บ้านสวนจันทร์ ตำบลชุมพล อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา บิดาชื่อนายหุมารดาชื่อนางจันทร์ หลวงพ่อดุสิตเดิมชื่อว่า “เจ้าปู่” นายหุนางจันทร์เป็นคนยากจนได้อาศัยอยู่กับครอบครัวหนึ่งไม่ปรากฏนาม วันหนึ่งนางจันทร์และสามีพาบุตรไปทุ่งนา ได้ผูกเปลผ้ากับต้นหม้อและต้นหว้าให้บุตรนอนแล้วทั้งสองลงไปเกี่ยวข้าวในนา ชั่วโมงหนึ่งนางจันทร์เป็นห่วงลูกจึงมองไปที่เปลพบว่ามึงบองหลายขนาดใหญ่ขดพันรอบเปลที่เจ้าปู่นอนอยู่ ทั้งสองตกใจมาก เมื่อเข้าไปดูปรากฏว่างูใหญ่ไม่ได้ทำร้ายเด็ก จึงเชื่อว่าเป็นงูเทพนิมิต ทั้งสองได้นำข้าวตอกมาบูชางูนั้นก็หายไปพบดวงแก้ววางอยู่ที่ตัวเด็กจึงได้นำมาเก็บรักษาไว้ ต่อมาครอบครัวทราบความจริงขอดวงแก้วไว้ นายหุนางจันทร์จำใจต้องมอบให้ ตั้งแต่นั้นมาครอบครัวได้พบแต่ความทุกข์ ความเจ็บไข้จนไม่มีทางแก้ จึงคิดว่าน่าจะเกิดจากดวงแก้วให้โทษ ครอบครัวได้นำดวงแก้วคืนให้สองสามีภรรยา ตั้งแต่นั้นมาครอบครัวได้อยู่เย็นเป็นสุข จนเมื่อเจ้าปู่อายุ ๗ ปี บิดามารดาได้นำไปฝากสมภารจวง ณ วัดดีหลวง เพื่อศึกษาเล่าเรียนจนอายุได้ ๑๕ ปี สมภารจวงให้บรรพชาเป็นสามเณร ต่อมาจึงไปเรียนหนังสือมูลกัจจายน์กับพระครูสังฆธรรมรังสี ณ วัดสี่หยัง อำเภอรโนด จังหวัดสงขลา เมื่อเรียนจบแล้วกราบลาอาจารย์ไปศึกษาต่อที่สำนักพระครูกาเดิม วัดเสมาเมือง เมืองนครศรีธรรมราช พออายุครบบรรพชาพระครูกาเดิมได้จัดพิธีอุปสมบทให้ ณ สถานที่คลองแห่งหนึ่ง โดยเอาเรือ ๔ ลำมาทำเป็นแพ คลองแห่งนี้ต่อมาเรียกว่า “คลองท่าแพ” เมื่ออุปสมบทแล้วได้ฉายาว่า “สามิราโม”

พระภิกษุผู้ศึกษาธรรมกับพระครูกาเดิม ๓ ปี จนจบหลักสูตรชั้นธรรมบทจึงลาพระครูกาเดิม กลับภูมิลำเนาเดิม และได้โดยสารเรือสำเภานายอินทร์ลงเรือที่เมืองสทิงพระไปกรุงศรีอยุธยาเพื่อศึกษาธรรมต่อไป เมื่อถึงนครศรีธรรมราชนายสำเภาได้นำขึ้นบกไปนมัสการพระบรมธาตุ นครศรีธรรมราชแล้วไปลงเรือสำเภาที่คลองท่าแพ เดินทางไปในทะเลเป็นเวลา ๓ วัน ๓ คืน วันหนึ่ง เกิดพายุฝนฟ้าคะนองเรือแล่นต่อไปไม่ได้เป็นเวลา ๓ วัน ๓ คืน เมื่อคลื่นลมสงบเสียบอาหารและน้ำจืดที่ใช้หุงต้มก็หมดเตื่อร้อนกันทุกคน นายอินทร์จึงคิดว่าที่เกิดเหตุการณ์เช่นนี้ขึ้นเพราะพระภิกษุอาศัยมาด้วย จึงให้นำพระภิกษุไปขึ้นฝั่งเสีย ขณะที่พระภิกษุนั่งอยู่ในเรือเล็กท่านได้ยื่นเท้าลงเหยียบน้ำทะเล แล้วบอกให้ลูกเรื่อนำนำน้นมาดื่มดู ปรากฏว่าน้ำทะเลเค็มกลายเป็นน้ำจืด จึงชวนพรรคพวกตักน้ำตมนั้นจนพอเพียง เมื่อความทราบถึงนายอินทร์ได้พิสูจน์ปรากฏว่าเป็นน้ำจืดจริง จึงขอขมาและนิมนต์พระภิกษุขึ้นเรือใหญ่เดินทางต่อไป เมื่อถึงกรุงศรีอยุธยาท่านขอไปจำพรรษาที่วัดนอกเมือง ได้แก่ วัดราชานุวาสตรงกับสมัยพระมหินทราธิราชครองกรุงศรีอยุธยา

ต่อมาพระเจ้าวชิรมุณีกษัตริย์แห่งประเทศลังกา ต้องการจะได้กรุงศรีอยุธยาเป็นเมืองขึ้น โดยไม่ต้องรบราฆ่าฟันให้ประชาชนได้รับความเดือดร้อน พระองค์ได้หลอ้อักษรทองคำเข้าเฝ้าพระมหาราช จำนวน ๘๔๐๐๐ เมล็ด แล้วให้พราหมณ์ ๗ คน บรรทุกทรัพย์สมบัติลงเรือสำเภา ๗ ลำ ไปยังกรุงศรีอยุธยา เพื่อทำพินันต์แปลงพระธรรมโดยเรียงอักษรทองคำให้เสร็จภายใน ๗ วัน ถ้าแปลงได้ทันตามกำหนดทางฝ่ายลังกาจะถวายสิ่งของมีค่าทั้ง ๗ ลำเรือให้เป็นบรรณาการ แต่ถ้าฝ่ายไทยแปลงเรียงไม่ได้ตามกำหนดฝ่ายไทยต้องถวายดอกไม้เงินและทองแก่กรุงลังกาทุกปี

ฝ่ายไทยได้ประชุมคณะสงฆ์ประกาศทั่วประเทศให้พระสงฆ์ผู้ทรงคุณความรู้มาช่วยแปล แต่ไม่มีใครแปลได้ จนถึงคืนวันที่ ๖ พระมหากษัตริย์ไทยได้ทรงสุบินนิมิตว่า มีพระยาช่างเผือกมาจากทิศตะวันตกขึ้นยืนบนพระแท่นในพระมหาราชวัง แล้วเปล่งร้องก้องไปทั้ง ๔ ทิศ โทรหลวงได้ทำนายว่าจะมีพระภิกษุรูปหนึ่งมาจากทิศตะวันตกอาสาแปลธรรมได้สำเร็จ จึงโปรดเกล้าฯ ให้ศรีธัญชัยออกไปหาจนพบพระภิกษุที่วัดราชานุวาส จึงได้นิมนต์เข้ามาแปลเรียงอักษรธรรมในพระมหาราชวัง พราหมณ์ทั้ง ๗ ได้นำอักษรทองคำให้พระภิกษุเรียงจนหมดปรากฏว่าขาดอยู่ ๗ ตัว คือ อักษรตัว สั ง วิ ทา ปุ กะ ยะ ปะ จึงให้พราหมณ์นำออกมาจากที่ซ่อนมอบให้พระภิกษุฝ่ายพราหมณ์ทั้ง ๗ ได้ยอมแพ้ พระภิกษุจึงมีความดีความชอบมากโปรดเกล้าฯ ให้เป็นพระราชาคณะมีสมณศักดิ์ว่า “พระราชมนีสามีรามคุณูปมาจารย์”

พระราชมนีสามีรามคุณูปมาจารย์จำพรรษาในกรุงศรีอยุธยาจนย่างเข้าสู่วัยชราได้เข้าเฝ้าพระเจ้าอยู่หัวถวายพระพรทูลลากลับภูมิลำเนาเดิม ท่านได้เดินทางบกแบบบดุงค้ำที่ไหนก็จำพรรษาที่นั่นจนสถานที่หลายแห่งที่ท่านหยุดพักได้กลายเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ เช่น พักที่บ้านโกฏี อำเภอบางแพะ บ้านหัวลำภู อำเภอบางบาล จังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นต้น จนถึงวัดพัทธสิงห์บรรพตพะโคะ ประชาชนได้ชื่นชมและต้อนรับท่านเป็นการใหญ่และเรียกท่านว่า “สมเด็จพระเจ้าพะโคะ” ได้จำพรรษาที่วัดพะโคะ และท่านเห็นว่า

สิ่งก่อสร้างภายในวัดกำลังชำรุดทรุดโทรมควรจะบูรณะใหม่ ท่านจึงเดินทางเข้าไปกรุงศรีอยุธยาอีกครั้งหนึ่ง ได้ถวายพระพรพระมหากษัตริย์เกี่ยวกับการบูรณะวัดพะโคะ พระมหากษัตริย์ได้เบิกเงินจากพระคลังหลวงถวายสมเด็จพระเจ้าพะโคะและจัดหาศิลาแลงบรรทุกเรือ ๗ ลำไปช่วยสมเด็จพระเจ้าพะโคะบูรณะวัดจนสำเร็จบริบูรณ์ และโปรดเกล้าฯ พระราชทานกัลปนาที่ดินถวายแก่วัดพัทธสิงห์หรือวัดพะโคะ จำนวน ๙๐ ไร่ สมเด็จพระเจ้าพะโคะจำพรรษาที่วัดพะโคะเป็นเวลานาน ครั้งหนึ่งมีสามเณรรูปหนึ่งตั้งจิตอธิษฐานเพื่อขอพบพระศรีอริยมุตไตรย ต่อมาชายชรานำดอกไม้ธูปเทียนมาถวายและบอกว่าเป็นดอกไม้สวรรค์และยังบอกอีกว่าขณะนี้พระศรี- อริยมุตไตรยได้จุติลงมาเกิดในเมืองมนุษย์ ให้สามเณรถือดอกไม้ไปหากใครรู้จักดอกไม้ผู้นั้นคือ พระศรีอริยมุตไตรย สามเณรได้เดินทางไปตามสถานที่ต่าง ๆ ก็ไม่มีใครรู้จักจนวันหนึ่งได้เดินถึง วัดพะโคะตรงกับวันขึ้น ๑๕ ค่ำ ตอนเย็นใกล้ค่ำพระสงฆ์ได้ลงทำสังฆกรรมในอุโบสถ พระภิกษุที่เดินผ่านไม่มีใครรู้จักดอกไม้ธูปเทียนแต่มีพระภิกษุชราอีกรูปหนึ่งอยู่ในกุฏิ สามเณรจึงถือดอกไม้ไปที่กุฏิพบสมเด็จพระเจ้าพะโคะ ท่านถามสามเณรว่านำดอกไม้ธูปเทียนมาจากไหน สามเณรรู้ทันทีว่าสมเด็จพระเจ้าพะโคะ คือ พระศรีอริยมุตไตรย สมเด็จพระเจ้าพะโคะเรียกสามเณรเข้าไปในกุฏิแล้วปิดประตูเงียบหายไปตั้งแต่บัดนั้น ในคืนนั้นประชาชนรอบวัดพะโคะได้เห็นดวงไฟลอยเลื่อนไปทางทิศอาคเนย์ ชาวบ้านจึงทราบว่สมเด็จพระเจ้าพะโคะได้โล่เป็นดวงไฟหายไปจากวัด

เมื่อสมเด็จพระเจ้าพะโคะโล่หายไปจากวัดพะโคะแล้ว ครั้งนั้นได้ปรากฏภิกษุชรารูปหนึ่งที่ เมืองไทรบุรี ชาวเมืองให้ความเลื่อมใสศรัทธามาก เรียกชื่อท่านว่า “ท่านลังกา” ซึ่งเป็นเจ้าอาวาสวัดในเมืองไทรบุรีและวัดช้างให้เมืองปัตตานี ชาวปัตตานีเรียกชื่อท่านว่า “ท่านช้างให้” ทำให้ท่านช้างให้ต้องเดินทางไปมาระหว่างวัดในเมืองไทรบุรีกับวัดช้างให้ ต่อมาเมื่อท่านช้างให้หรือท่านลังกามรณภาพที่วัดในเมืองไทรบุรีลูกศิษย์ได้ช่วยกันหามศพท่านไปวัดช้างให้ระหว่างทางได้พักศพเป็นระยะที่ไหนน้ำเหลือหยดลงพื้นดิน ได้มีการนำหลักไม้แก่นปักไว้เป็นหลักฐานต่อไปสถานที่นั้นจะกลายเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ เมื่อถึงวัดช้างให้ได้ทำการฌาปนกิจศพและนำอัฐิบรรจุไว้ที่สถูปหน้าวัดช้างให้ปรากฏหลักฐานมาจนปัจจุบัน

ภาพประกอบที่ ๒๒ สถานที่ปักกลดสมเด็จพระเจ้าพะโคะวัดพุทธสีมา หมู่ที่ ๗
ตำบลท่าซอม อำเภอดงหลวง จังหวัดนครศรีธรรมราช

ภาพประกอบที่ ๒๓ วิหารหลวงพ่อทวด สถานที่ปักกลดของสมเด็จพระเจ้าพะโคะ บ้านบ่อสวน
หมู่ที่ ๘ ตำบลหัวเขา อำเภอสี่นคร จังหวัดสงขลา

ภาพประกอบที่ ๒๔ วัดหัวลำภู สถานที่ปักกลดของสมเด็จพระเจ้าพะโคะ หมู่ที่ ๔ ตำบลหัวไทร อำเภอกหัวไทร จังหวัดนครศรีธรรมราช

ภาพประกอบที่ ๒๕ รูปหล่อหลวงพ่อดวงภายในวิหารวัดหัวลำภู หมู่ที่ ๔ ตำบลหัวไทร อำเภอกหัวไทร จังหวัดนครศรีธรรมราช

๔. ลักษณะเด่นของตำนาน

ตำนานหลวงพ่อดุสิตเหียบน้ำทะเลจืดวัดช้างให้ จังหวัดปัตตานี เป็นตำนานที่วัดช้างให้ได้รวบรวมขึ้นจากตำนานสมเด็จพระเจ้าพะโคะ ตำนานท่านช้างให้และตำนานท่านลังกา เมื่อรวมกันจึงกลายเป็นตำนานเดียวกัน ตำนานนี้มีลักษณะเด่น ดังนี้

๔.๑ ตำนานหลวงพ่อดุสิตเหียบน้ำทะเลจืด มีลักษณะเด่นที่สามารถนำตำนาน ๓ ตำนานมารวมเป็นตำนานเดียวกัน คือ ตำนานสมเด็จพระเจ้าพะโคะแห่งวัดราชประดิษฐฐานหรือวัดพะโคะ ตำนานท่านช้างให้แห่งวัดราชบุรณะหรือวัดช้างให้ อำเภอโคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี และตำนานท่านลังกาแห่งเมืองไทรบุรีหรือรัฐเคดะห์ ประเทศมาเลเซีย โดยใช้ตำนานสมเด็จพระเจ้าพะโคะในตอนต้นและตอนปลายใช้ตำนานท่านช้างให้กับตำนานท่านลังกา ทำให้ตำนานเรื่องนี้มีความสมบูรณ์และทำให้คนทั่วไปเข้าใจว่าเป็นตำนานหลวงพ่อดุสิตเหียบน้ำทะเลจืดวัดช้างให้ที่มีมาแต่เดิม แต่ความจริงเป็นตำนานที่ถูกสร้างขึ้นเพื่อรองรับหรืออธิบายประวัติความเป็นมาและตัวตนของหลวงพ่อดุสิตเหียบน้ำทะเลจืดที่มีการสร้างในรูปของพระเครื่อง เมื่อ พ.ศ.๒๔๙๗ จากประวัติและอภินิหารที่ปรากฏในตำนานสมเด็จพระเจ้าพะโคะถือได้ว่าเป็นสื่อที่ทำให้คนทั่วไปเกิดความรู้ความศรัทธาต่อพระเครื่องที่วัดช้างให้สร้างขึ้นเป็นครั้งแรกและวัดอื่น ๆ นำไปสร้างขึ้นอย่างแพร่หลายในระยะเวลาต่อมา

๔.๒ ตำนานหลวงพ่อดุสิตเหียบน้ำทะเลจืด มีลักษณะเด่นเป็นตำนานที่ยกย่องและชี้ให้เห็นบุญบารมีของพระอริยสงฆ์รูปหนึ่งของภาคใต้ โดยนำสิ่งเหนือธรรมชาติหรือการสร้างอภินิหารเหนือบุคคลทั่วไปมาเป็นตัวเน้นของเรื่องราว เช่น พญานาคยกแก้วให้ทารก การเหียบน้ำทะเลจืด การแปลธรรมเหนือภิกษุอื่น การโลภกลายเป็นดวงไฟ เป็นต้น เหตุการณ์เหนือธรรมชาติเหล่านี้ถูกสร้างขึ้นเป็นบุคลาธิษฐานเพื่อเป็นการยกย่องบุญบารมีของหลวงพ่อดุสิตเหียบน้ำทะเลจืดหรือสมเด็จพระราชาชนนีสามิรามคุณูปมาจารย์ ซึ่งทำให้ผู้คนทั่วไปให้ความเคารพบูชาและเป็นศูนย์รวมความเชื่อความศรัทธาของคนท้องถิ่นตั้งแต่อดีตตราบเท่าถึงปัจจุบัน

๔.๓ ตำนานหลวงพ่อดุสิตเหียบน้ำทะเลจืดมีลักษณะเด่นที่ชี้ให้เห็นถึงความเพียรพยายามของพระภิกษุอย่างสมเด็จพระราชาชนนีสามิรามคุณูปมาจารย์หรือหลวงพ่อดุสิตเหียบน้ำทะเลจืดจากพระภิกษุหัวเมืองหรือจากพระภิกษุบ้านนอกได้ใช้ความเพียรพยายามศึกษาธรรมจนสำเร็จตามหลักสูตรในสมัยนั้นและได้รับการโปรดเกล้าฯ ให้เป็นพระราชาคณะ และเป็นผู้ที่ได้ส่งเสริมและจรรโลงพระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรือง ซึ่งเป็นแบบอย่างอันดีงามที่พระภิกษุสงฆ์จะได้ยึดเป็นแบบอย่างหรือเจริญรอยตามเพื่อเป็นการรักษาและดำรงอยู่ของพระพุทธศาสนาต่อไป

๔.๔ ตำนานหลวงพ่อดุสิตเหียบน้ำทะเลจืด มีลักษณะเด่นเป็นตำนานที่เน้นให้วัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน โดยให้ความสำคัญกับวัด ๓ วัด ได้แก่ วัดพะโคะ อำเภอสังขละบุรี จังหวัดสงขลา ในฐานะสถานที่เกิดของตำนานเดิม เป็นศูนย์กลางของชุมชนบริเวณคาบสมุทรสทิงพระหรือลุ่มทะเลสาบสงขลา วัดช้างให้ อำเภอโคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี ในฐานะสถานที่จำพรรษาในบั้นปลาย

ของชีวิตหลวงพ่อดวงเหยียบน้ำทะเลจืด เป็นศูนย์กลางพุทธศาสนาของชุมชนบริเวณเมืองปัตตานี และวัดในเมืองไทรบุรีหรือรัฐเคดะห์ ประเทศมาเลเซีย (หมายถึงวัดโก๊ะโระใน) ในฐานะสถานที่มรณภาพของหลวงพ่อดวงเหยียบน้ำทะเลจืด เป็นศูนย์กลางพุทธศาสนาของชุมชนบริเวณเมืองไทรบุรี ศูนย์กลางพระพุทธศาสนาทั้งสามแห่งมีเพียงศูนย์กลางพุทธศาสนาที่วัดพะโคะเท่านั้นที่มีหลักฐานชัดเจนว่ามีบทบาทสำคัญมาตั้งแต่สมัยอยุธยาเนื่องจากเป็นที่ตั้งของคณะสงฆ์คณะลังการชาติศูนย์กลางการปกครองวัดต่าง ๆ ในบริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลา ส่วนวัดข้างให้และวัดในเมืองไทรบุรียังขาดหลักฐานทางประวัติศาสตร์ยืนยันถึงบทบาทที่มีอยู่จริงหรือเป็นเพียงตำนานบอกเล่าของคนรุ่นหลัง เพื่อสร้างความสำคัญให้กับหลวงพ่อดวงเหยียบน้ำทะเลจืดแห่งวัดข้างให้ จังหวัดปัตตานี

๕. ความสัมพันธ์และบทบาทในวิถีชีวิต

ตำนานหลวงพ่อดวงเหยียบน้ำทะเลจืดและรูปบูชาหลวงพ่อดวงวัดข้างให้มีความสัมพันธ์และมีบทบาทสำคัญที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของผู้คนในวงกว้างขวางมากในปัจจุบัน เนื่องจากมีการสร้างพระเครื่องขึ้นจำนวนมากมาจำหน่ายแจกออกไปทุกจังหวัด จึงทำให้เกิดความสัมพันธ์กับผู้คนในวงกว้างซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

๕.๑ ความสัมพันธ์และบทบาทด้านความเชื่อ ผู้คนในท้องถิ่นจังหวัดปัตตานี และจังหวัดอื่น ๆ ทั้งในประเทศไทยและรัฐทางตอนเหนือของประเทศมาเลเซียให้ความเคารพบูชาหลวงพ่อดวงเป็นอย่างมากเปรียบเสมือนเทพเจ้าองค์หนึ่งที่คุณคนทั่วสารทิศต่างมาบนบานให้หลวงพ่อดวงวัดข้างให้คุ้มครองความปลอดภัยมีโชคลาภและมีความสุข รูปบูชาของหลวงพ่อดวงหล่อด้วยโลหะของวัด ข้างให้ เป็นจุดศูนย์กลางของความเชื่อความศรัทธาที่คนส่วนใหญ่ต้องไปกราบไหว้เมื่อเดินทางไปจังหวัดปัตตานี ซึ่งเป็นการสร้างศูนย์รวมความศรัทธาความสามัคคีและเป็นที่ยึดเหนี่ยวทางด้านจิตใจอันเป็นที่พึ่งของผู้คนในจังหวัดปัตตานีและบริเวณใกล้เคียงให้มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันตลอดมา หลวงพ่อดวงเหยียบน้ำทะเลจืดจึงมีบทบาทสำคัญต่อทั้งในด้านการดำเนินชีวิตและจิตวิญญาณที่เป็นขวัญกำลังใจให้กับทุกคนได้ดำรงชีวิตอย่างสงบสุขเสมอมา

๕.๒ ความสัมพันธ์และบทบาทด้านพุทธพาณิชย์

การสร้างพระเครื่องหลวงพ่อดวงเหยียบน้ำทะเลจืดของวัดข้างให้ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๗ เป็นต้นมา พร้อมกับการเกิดขึ้นของตำนานหลวงพ่อดวงเหยียบน้ำทะเลจืด วัดข้างให้ ทำให้ตำนานนี้เป็นที่รู้จักของคนทั่วไปอย่างกว้างขวางมากกว่าตำนานสำนวนอื่น ๆ ควบคู่กับพระเครื่องหลวงพ่อดวงเหยียบน้ำทะเลจืดเริ่มมีชื่อเสียงโด่งดังขึ้นเรื่อย ๆ จากประสบการณ์ที่มีผู้นำไปใช้ทำให้คลาดแคล้วปลอดภัยจากภัยอันตรายต่าง ๆ ผู้คนเริ่มแสวงหาไว้ใช้ติดตัวจนพระเครื่องรุ่นแรกหมดจากวัด ทางวัดจึงได้สร้างรุ่นใหม่ต่อ ๆ กันมาจนปัจจุบันเป็นจำนวนหลายร้อยรุ่น พระเครื่องเหล่านี้ต่อมามีราคาสูงขึ้นเรื่อย ๆ จนเกิดมีพ่อค้าคนกลางแสวงหาพระเครื่องมาขายกลายเป็นพุทธพาณิชย์ขึ้นทั่วไปทั้งภายในบริเวณวัดและนอกวัด มีผู้คนจำนวนมากได้ยึดอาชีพการจำหน่ายหรือให้เช่าบูชาพระเครื่อง

หลวงพ่อทวดเป็นอาชีพหลักที่สร้างรายได้ค่อนข้างดีและถือได้ว่าพระเครื่องหลวงพ่อทวดเหยียบน้ำทะเลจืดเป็นพระยอดนิยมอันดับหนึ่งของภาคใต้ จึงถือได้ว่าทั้งตำนานและพระเครื่องหลวงพ่อทวดเหยียบน้ำทะเลจืดเข้ามามีบทบาทสำคัญต่อวิถีชีวิตของผู้คนเป็นจำนวนมากในภาคใต้และภาคอื่น ๆ ของประเทศไทย

๖. ลักษณะเฉพาะอื่น ๆ

๗. คุณค่าของตำนาน

๗.๑ คุณค่าทางด้านคติชนวิทยา ตำนานหลวงพ่อทวดเหยียบน้ำทะเลจืด วัดช้างให้ จังหวัดปัตตานีเป็นตำนานที่ถูกสร้างขึ้นจากตำนานหลายกระแสดังได้กล่าวมาแล้ว ตำนานเหล่านี้แสดงให้เห็นคติชนของแต่ละพื้นที่ เช่น บ้านนาเปล อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา เป็นชื่อที่มาจากกาการผูกเปลให้เจ้าปูนอน บ้านต้นเลียบมาจากต้นเลียบที่ฝั่งรก สมเด็จพระเจ้าพะโคะมาจากชื่อภูเขาในอำเภอสทิงพระ ท่านช้างให้มาจากชื่อวัดช้างให้ จังหวัดปัตตานี เป็นต้น นอกจากนี้คติชนด้านความเชื่อพบว่ามีความเชื่อในท้องถิ่นเข้ามาเกี่ยวข้องจำนวนมาก เช่น ความเชื่อเรื่องรอยเท้าของหลวงพ่อทวด ความเชื่อเรื่องการเหยียบน้ำทะเลจืด ความเชื่อเรื่องการไล่เป็นดวงไฟ ความเชื่อเรื่องต้นยางไม้เท้า ความเชื่อเรื่องสถานที่ปักกลดหลวงพ่อทวด ความเชื่อเรื่องสถานที่พักศพหลวงพ่อทวด เป็นต้น ความเชื่อเหล่านี้สะท้อนให้เห็นคุณค่าทางด้านคติชนวิทยาของตำนานหลวงพ่อทวดเหยียบน้ำทะเลจืดได้เป็นอย่างดี

๗.๒ คุณค่าด้านภูมิปัญญาทางศิลปวัฒนธรรม ตำนานเรื่องนี้แสดงให้เห็นว่าผู้สร้างตำนานรู้จักใช้ภูมิปัญญาในการนำตำนานเดิม ๓ ส่วนมาผสมผสานเพื่อให้เนื้อหาของตำนานสมบูรณ์เป็นเรื่องเดียวกัน คือ ตำนานสมเด็จพระเจ้าพะโคะ ตำนานท่านช้างให้ และตำนานท่านลังกา ดังได้กล่าวมาแล้ว เพื่อนำตำนานนี้มาอธิบายประวัติของหลวงพ่อทวดที่ถูกสร้างขึ้นในรูปของพระเครื่องว่าเป็นพระอริยสงฆ์ผู้สร้างคุณประโยชน์ให้กับบ้านเมืองและมีคุณอภินิทรหลายประการ เช่น พญานาคยดวงแก้วให้ การเหยียบน้ำทะเลจืด การไล่เป็นดวงไฟ การเป็นพระโพธิสัตว์ศรีอริยเมตไตรยที่จุติลงมาเพื่อช่วยเหลือมนุษย์ เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ย่อมเป็นภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่ถูกนำมาใช้เพื่อสร้างพลังอำนาจให้คุ้มครองผู้นำไปใช้ติดตัวจนเกิดประสบการณ์เห็นผลประจักษ์หลายประการ เช่น ป้องกันภัยจากการไ้รรถทุกชนิด ทำให้หญิงคลอดบุตรง่าย ป้องกันโจรผู้ร้ายปล้นบ้าน ป้องกันภัยจากอาวุธทุกชนิด เป็นต้น ความเชื่อเหล่านี้ล้วนเป็นการสร้างภูมิปัญญาทางศิลปวัฒนธรรมทั้งสิ้น

๗.๓ คุณค่าทางด้านประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ตำนานเรื่องนี้มีความสำคัญที่สะท้อนให้เห็นประวัติศาสตร์บอกเล่าของท้องถิ่น ผ่านเรื่องราวของหลวงพ่อทวดเหยียบน้ำทะเลจืดหลายประการ เช่น ประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ของพุทธศาสนาบริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลากับพุทธศาสนาในราชธานีหรือกรุงศรีอยุธยา ประวัติและความสัมพันธ์ของหลวงพ่อทวดกับกรุงศรีอยุธยาและหัวเมืองใกล้เคียง

ประวัติของชุมชนที่เกี่ยวข้องกับตำนานหลวงพ่อทวด การกัลปนาวัดสมัยหลวงพ่อทวดหรือสมเด็จพระเจ้า
พะโคะ เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ชี้ให้เห็นคุณค่าด้านประวัติศาสตร์ท้องถิ่นที่ได้หลักฐานจากตำนานหลวงพ่
ทวดเหยียบน้ำทะเลจืด ซึ่งมีความจำเป็นที่เราต้องนำหลักฐานเหล่านี้มาตีความเพื่อหาข้อเท็จจริงทาง
ประวัติศาสตร์ก่อนที่จะนำไปใช้ให้เป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป

Prince of Songkla University
Pattani Campus

ภาพประกอบที่ ๒๖ พระเครื่องหลวงพ่อดวยเบียบน้ำทะเลเจ็ด รุ่นแรก พ.ศ. ๒๔๙๗

ของวัดช้างให้ ตำบลควนโนรี อำเภอกงหรา จังหวัดปัตตานี

(ที่มา : ชัยนฤทธิ พันธ์ทอง.ประวัติและวัตถุมงคล หลวงพ่อดวย. บริษัท คอมม่า ดีไซน์

แอนด์พริ้นท์ จำกัด. ๒๕๔๕. หน้า ๑๐๔)

๘. การถ่ายทอดและสืบทอดตำนาน

ตำนานหลวงพ่อดลห้อยบายน้ำทะเลจืด วัดช้างให้ จังหวัดปัตตานี เป็นตำนานที่ได้รับการถ่ายทอดและสืบทอดตำนานมากที่สุดว่าตำนานสำนวนอื่น ๆ จนกลายเป็นต้นแบบของสำนวนในปัจจุบัน ตำนานนี้มีลักษณะสำคัญ ๒ ประการดังนี้

๘.๑ การถ่ายทอดและสืบทอดแบบมุขปาฐะ ได้แก่ การเล่าต่อ ๆ กันมาด้วยปากเปล่าจากคนรุ่นก่อนสู่คนรุ่นใหม่ ในท้องถิ่นต่าง ๆ ทั่วภาคใต้ ส่วนใหญ่จะเกี่ยวข้องกับผู้ที่เคารพบูชาพระเครื่องหลวงพ่อดล คนกลุ่มนี้จะเน้นเรื่องของอิทธิฤทธิ์ที่ได้ประสบเหตุการณ์จากการนำพระเครื่องติดตัวไป ดังนั้นการสร้างพระเครื่องหลวงพ่อดลของวัดช้างให้และต่อมาขยายไปสู่วัดอื่น ๆ ทั่วประเทศได้ทำให้ตำนานหลวงพ่อดลได้รับการถ่ายทอดและสืบทอดต่อ ๆ กันมาในวงกว้างที่คนทั่วไปทุกระดับชั้นต่างรู้จักกันดีมาจนปัจจุบัน

๘.๒ การถ่ายทอดและสืบทอดแบบลายลักษณ์อักษร ได้แก่ การบันทึกตำนานเป็นลายลักษณ์อักษรและจัดพิมพ์เผยแพร่ ซึ่งตำนานหลวงพ่อดลห้อยบายน้ำทะเลจืด วัดช้างให้ ได้มีการจัดพิมพ์เผยแพร่ครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๑ ในงานพิธีผูกพันธสีมา ณ อุโบสถ วัดช้างให้ และมีการรวบรวมพิมพ์อีกครั้งหนึ่ง พ.ศ. ๒๕๐๕ ในงานพิธีฉลองอุโบสถวัดช้างให้ ตั้งแต่นั้นมามีการนำตำนานนี้ไปจัดพิมพ์หลายครั้งทั้งที่นำไปจัดพิมพ์ตามต้นฉบับเดิมและที่นำไปเรียบเรียงใหม่ ทำให้ตำนานนี้ได้รับการถ่ายทอดและสืบทอดโดยผู้คนที่รุ่นเก่าและรุ่นใหม่สืบทอดกันมาอย่างยาวนานจนปัจจุบัน นอกจากนี้ยังมีการนำตำนานไปถ่ายทอดในรูปของการทำเป็นบทเพลง บทละคร และภาพยนตร์ ออกเผยแพร่ตามสื่อต่าง ๆ จึงถือได้ว่าการเผยแพร่ดังกล่าวเป็นแบบที่ทันสมัยและน่าสนใจเนื่องจากใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาช่วย ทำให้การเผยแพร่เป็นไปอย่างรวดเร็วและเข้าถึงกลุ่มคนทุกระดับ การถ่ายทอดและสืบทอดตำนานจึงเป็นไปอย่างกว้างขวางมากที่สุดกว่าแบบอื่น ๆ ที่กล่าวมาแล้ว

๙. ข้อมูลของผู้บอกรายละเอียด

๙.๑ พระสุนทรปริยัติวิธาน (สายันต์ จนทสโร) เจ้าอาวาสวัดราชบุรณะ (วัดช้างให้) หมู่ที่ ๒ ตำบลควนโนรี อำเภอโคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี

๙.๒ พระครูปราโมทสิตคุณ (เพ็ง ปมุตโต) เจ้าอาวาสวัดทรายขาว หมู่ที่ ๓ ตำบลทรายขาว อำเภอโคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี

๙.๓ พระมหากลต กิตติเมธี วัดราชบุรณะ (วัดช้างให้) หมู่ที่ ๒ ตำบลควนโนรีอำเภอโคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี

๑๐. ผู้เก็บข้อมูลและวันเวลาที่เก็บ

๑๐.๑ นายชัยวุฒิ	พิยะกุล
๑๐.๒ นางสาวขวัญเรือน	บุญกอบแก้ว
๑๐.๓ นายวิทยา	บุษบงค์

๑๐.๔ นางสาวกานดารัตน์ วงศ์สุวรรณ

๑๐.๕ นายรัชการ วิชชุรังศรี

วันที่ ๑๕ กันยายน พ.ศ.๒๕๕๘

Prince of Songkla University
Pattani Campus

ตำนานหลวงพ่อดออุปสมบทที่คลองท่าแพ

อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช

๑. ชื่อที่ปรากฏในท้องถิ่นหรือชื่อเทียบเคียง

ตำนานหลวงพ่อดอ

๒. ประเภทของตำนาน

ประวัติศาสตร์บอกเล่า

๓. โครงเรื่องของตำนาน

สมเด็จพระเจ้าพะโคะหรือหลวงพ่อดอเหยียบน้ำทะเลจืด เดิมชื่อ ปู เป็นบุตรของนายหูกกับนางจันทร์ ทั้ง ๒ เป็นคนยากจน อาศัยอยู่กับเศรษฐีปาน เด็กชายปู เกิดเมื่อวันศุกร์ เดือน ๔ ปีมะโรง พ.ศ.๒๑๒๕ ณ บ้านสวนจันทร์ บิดามารดาได้นำรอกฝงไว้ที่ต้นเลียบ ต่อมานายหูกนางจันทร์ได้ไปเกี่ยวข้าวในนา ได้นำเด็กชายปูผูกเปลไว้กับต้นหม้า เมื่อเก็บข้าวไประยะหนึ่ง นางจันทร์ได้ขึ้นจากนาจะให้ลูกกินนม ปรากฏว่าที่เปลมึงบองหลาขาดพันอยู่ นางตกใจมากเรียกให้นายหูกและเพื่อนบ้านมาช่วย นายหูกเห็นว่าไม่ได้ทำร้ายเด็ก จึงรู้ว่าเป็นงูเหวดตา จึงให้นางจันทร์นำข้าวตอก ดอกไม้ ธูปเทียนมาบูชา งูนั้นก็หายไป พบดวงแก้วลูกหนึ่งที่ตัวเด็กจึงได้เก็บรักษาไว้ จนเด็กชายปูอายุได้ ๗ ปี จึงไปฝากสมภารจวง วัดดีหลวง ให้ศึกษาเล่าเรียน และเมื่ออายุได้ ๑๕ ปี ได้บรรพชาเป็นสามเณรไปศึกษาธรรมกับสมเด็จพระชินเสน ณ วัดสีกุยยัง ศึกษาอยู่จนสำเร็จธรรมบทชาติหรือมูลกัจจายน์ จึงได้กราบลาอาจารย์ไปศึกษาต่อที่เมืองนครศรีธรรมราช ได้จำพรรษาที่วัดเสมาเมือง ๔ ปี จนเมื่ออายุครบ ๒๐ ปี บริบูรณ์ ตาขุนลกจึงได้นำไปอุปสมบทที่คลองแห่งหนึ่ง เรียกว่า อุทกสีมาหรือโบสถ์กลางน้ำ โดยนำเรือ ๔ ลำ ได้แก่ เรือไม้พะยอม ไม้ยางนา ไม้ขนุน และไม้เคียน ผูกต่อกัน ต่อมาเรียกชื่อว่า “คลองท่าแพ” มีพระครูคาติมเป็นพระอุปชฌาย์ หลังจากนั้นหลวงพ่อดอได้เดินทางเข้าไปศึกษาธรรมที่กรุงศรีอยุธยา และได้แก้ปริศนาธรรมชนะพราหมณ์จากลังกา พระมหากษัตริย์จึงโปรดเกล้าฯ ให้เป็นพระราชาคณะที่สมเด็จพระราชมนูสีมารามคุณูปมาจารย์ ต่อมาท่านได้เดินทางกลับบ้านเกิด ได้บูรณะวัดพะโคะสร้างพระมหาธาตุเจดีย์ อุโบสถ วิหาร หลังจากนั้นท่านได้โล่เป็นดวงไฟหายไปจากวัดพะโคะพร้อมด้วยสามเณรรูปหนึ่ง จนกระทั่งท่านได้ไปปรากฏตัวที่เมืองปัตตานี และสร้างวัดข้างให้ หลังจากนั้นท่านได้จาริกสั่งสอนผู้คนทางตอนเหนือของประเทศมาเลเซีย และได้สร้างวัดขึ้นวัดหนึ่ง คือวัดโก๊ะเ็น เมื่อท่านมรณภาพ ศิษยานุศิษย์ได้หามศพท่านไปเผาปนกิจศพที่วัดข้างให้ตามคำสั่งเสียของท่าน

๔. ลักษณะเด่นของตำนาน

ตำนานหลวงพ่อดวงขวหรืออุปสมบทที่คลองท่าแพหรือวัดท่าแพ อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นตำนานเฉพาะถิ่นหรือเป็นตำนานส่วนหนึ่งของตำนานสมเด็จพระเจ้าพะโคะ มีลักษณะเด่นดังนี้

๔.๑ ตำนานการบวชหรือการอุปสมบทของหลวงพ่อดวงขวหรือสมเด็จพระเจ้าพะโคะ เป็นตำนานที่อธิบายที่มาของคำว่า “ท่าแพ” ที่มีความเชื่อมโยงกับการอุปสมบท โดยการใช้เรือ ๔ ลำ มาต่อเป็นแพที่เรียกว่า “อุทกสีมา” หรือสีมาน้ำ เพื่อบวชสมเด็จพระเจ้าพะโคะ ด้วยเหตุนี้จึงเรียกชื่อคลองว่าคลองท่าแพ และเมื่อเกิดวัดขึ้นบริเวณนี้จึงเรียกว่า “วัดท่าแพ” ซึ่งมีลักษณะเด่นที่เป็นท่าเรือใหญ่ใช้จอดเรือแพของชาวบ้านและเรือสินค้าที่เข้ามาค้าขายกับเมืองนครศรีธรรมราชในอดีต

๔.๒ ตำนานเรื่องนี้มีลักษณะเด่นที่แสดงให้เห็นความเจริญรุ่งเรืองของพุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์ที่เข้ามาในเมืองนครศรีธรรมราช คือ การนำคติการอุปสมบทของพระภิกษุในสีมาน้ำหรืออุทกสีมา ซึ่งเป็นคติทางพุทธศาสนาของประเทศศรีลังกาที่เข้ามาเผยแพร่ที่เมืองนครศรีธรรมราชก่อนที่จะแพร่หลายไปยังกรุงสุโขทัยและกรุงศรีอยุธยา

๕. ความสัมพันธ์และบทบาทในวิถีชีวิต

ตำนานเรื่องนี้มีความสัมพันธ์และมีบทบาทสำคัญกับวิถีชีวิตของชุมชนวัดท่าแพหรือบ้านท่าแพและชุมชนบริเวณรอบ ๆ วัดท่าแพ หลายประการดังนี้

๕.๑ ความเป็นศูนย์กลางของความเชื่อความศรัทธา ชาวบ้านบริเวณนี้ให้ความเชื่อถือสถานที่แห่งนี้ในฐานะสถานที่อุปสมบทของสมเด็จพระเจ้าพะโคะ จึงให้ความสำคัญมีการดูแลรักษาและพัฒนาให้เป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ โดยการสร้างวิหารและรูปหล่อหลวงพ่อดวงขวน้ำทะเลเจ็ดหรือสมเด็จพระเจ้าพะโคะไว้ให้เป็นที่ชาวบ้านและบุคคลทั่วไปได้กราบไหว้บูชาเป็นที่พึ่งทางจิตใจ นอกจากนี้ยังเป็นสถานที่ปฏิบัติธรรมของพระสงฆ์และชาวบ้านบริเวณรอบ ๆ วัดท่าแพ ซึ่งปัจจุบันทางวัดกำลังวางแผนจะสร้างลานปฏิบัติธรรมด้านหน้าวิหารหลวงพ่อดวงขว เพื่อรองรับบุคคลภายนอกที่เข้ามาปฏิบัติธรรมในโอกาสต่าง ๆ เพิ่มมากขึ้นทุกปี

๕.๒ ความเชื่อด้านความศักดิ์สิทธิ์ของสมเด็จพระเจ้าพะโคะที่สัมพันธ์กับสถานที่นี้ เพื่อให้เป็นที่พึ่งทางด้านจิตใจ ทางวัดท่าแพมีการสร้างพระเครื่องหลวงพ่อดวงขวขึ้นแจกจ่ายให้ประชาชนได้ใช้ป้องกันภัยมาตั้งแต่ พ.ศ.๒๕๐๔ ในคราวประกอบพิธีฝังลูกนิมิตอุโบสถวัดท่าแพ และต่อมาในสมัยที่เกิดสงครามเวียดนาม พ.ศ.๒๕๑๑ จึงได้มีการสร้างพระเครื่องหลวงพ่อดวงขวขึ้นอีกครั้งหนึ่ง เพื่อแจกจ่ายให้กับชาวบ้านและทหารที่ไปรบในสงครามเวียดนาม จนกระทั่งครั้งหลังสุด พ.ศ.๒๕๔๒ พล.โท.ปรีชา สุวรรณศรี อดีตแม่ทัพภาค ๔ ได้สร้างพระเครื่องหลวงพ่อดวงขวขึ้นแจกจ่ายเพื่อหาทุนในการสร้างวิหารหลวงพ่อดวงขว พระเครื่องที่สร้างขึ้นมากมายได้สร้างความสัมพันธ์และเป็นสิ่งที่มี

บทบาทสำคัญในการสร้างความศรัทธาให้ชาวบ้านผูกพันกับสถานที่นี้และดำเนินชีวิตอย่างมั่นคง โดยมีหลวงพ่อทวดเป็นที่ยึดมั่นทางด้านจิตใจตลอดไป

๖. ลักษณะเฉพาะอื่น ๆ

๗. คุณค่าของตำนาน

ตำนานที่เกี่ยวกับสมเด็จพระเจ้าพะโคะหรือหลวงพ่อทวดเหยียบน้ำทะเลจืด อุปสมบทที่บริเวณคลองท่าแพ เป็นตำนานท้องถิ่นที่มีคุณค่าทางด้านต่าง ๆ ดังนี้

๗.๑ คุณค่าทางด้านประวัติศาสตร์ท้องถิ่น เป็นตำนานที่ชี้ให้เห็นหลักฐานการบอกเล่าของชาวบ้านที่เป็นส่วนหนึ่งของประวัติชีวิตหลวงพ่อทวด ผู้เดินทางจากเมืองสทิงพระเพื่อศึกษาธรรมที่เมืองนครศรีธรรมราช และเมื่ออายุครบ ๒๐ ปี บริบูรณ์ ได้ประกอบพิธีอุปสมบทที่คลองท่าแพ จึงเป็นเรื่องราวประวัติศาสตร์ของท้องถิ่น ซึ่งผู้คนรอบ ๆ วัดท่าแพยังจดจำและเล่าสืบทอดกันมาจนปัจจุบัน เป็นเรื่องราวที่มีประโยชน์ต่อการเรียนรู้ของเยาวชนและผู้คนรุ่นหลัง

๗.๒ คุณค่าทางด้านพุทธศาสนา ตำนานนี้ชี้ให้เห็นการอุปสมบทแบบอุทกสีมา ซึ่งเป็นคติพุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์ที่เจริญรุ่งเรืองในเมืองนครศรีธรรมราชมาตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๑๘ เป็นหลักฐานสำคัญที่ยืนยันให้เห็นว่าผู้คนบริเวณนี้ได้สืบทอดพุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์มาถึงสมัยอยุธยา และรัตนโกสินทร์ผ่านตำนานสมเด็จพระเจ้าพะโคะหรือตำนานหลวงพ่อทวด ซึ่งได้พบหลักฐานการอุปสมบทแบบอุทกสีมาหลายแห่งที่เกี่ยวข้องกับตำนานหลวงพ่อทวด เช่น วัดพะโคะ จังหวัดสงขลา มีการอุปสมบทแบบอุทกสีมาภายในสระน้ำที่เรียกว่า “พังพระ” วัดหัวลำภู จังหวัดนครศรีธรรมราช อุปสมบทแบบอุทกสีมาในคลองที่ไหลผ่านวัด เป็นต้น

๘. การถ่ายทอดและการสืบทอด

๘.๑ ตำนานการอุปสมบทของหลวงพ่อทวดที่อุทกสีมาบริเวณคลองท่าแพ เป็นตำนานเล่าขานแบบมุขปาฐะที่คนเฒ่าคนแก่ในท้องถิ่นเล่าสืบทอดต่อ ๆ กันมา นอกจากคนเฒ่าคนแก่ในท้องถิ่นแล้วเจ้าอาวาสหรือสมภารวัดท่าแพแต่ละรุ่นจะรับรู้เรื่องราวตำนานหลวงพ่อทวดสืบทอดกันมาจนปัจจุบัน แต่ยังไม่มีการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร

๘.๒ การจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นเรื่องหลวงพ่อทวดที่มีความสัมพันธ์กับวัดท่าแพ ซึ่งโรงเรียนวัดท่าแพได้ดำเนินการและนำไปถ่ายทอดเป็นบทเรียนให้เยาวชนได้ศึกษา ทำให้เกิดการสืบทอดตำนานได้ทางหนึ่งด้วย

๘.๓ การถ่ายทอดและการสืบทอดตำนานหลวงพ่อทวด ผ่านกิจกรรมหรือการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา โดยเฉพาะการสร้างรูปหล่อหลวงพ่อทวดขนาดใหญ่ประดิษฐานไว้ภายในวิหารริมคลองท่าแพให้เป็นศูนย์รวมความศรัทธาและเป็นที่กราบไหว้บูชาของประชาชนทั่วไป

๙. ข้อมูลของผู้บอกรายละเอียด

๙.๑ พระครูสุรัสวดีวิหารการ (เมษา เขมธมโม) เจ้าอาวาสวัดท่าแพ ตำบลปากพูน อำเภอเมือง
จังหวัดนครศรีธรรมราช

๙.๒ นายสมยศ แก้วประชุม บ้านเลขที่ ๕๗๙/๑ หมู่ที่ ๕ ตำบลปากพูน อำเภอเมือง
จังหวัดนครศรีธรรมราช

๙.๓ พระครูกาเดิม (นิกร อินทโชโต) เจ้าอาวาสวัดเตापูน ตำบลมะม่วงสองต้น อำเภอเมือง
จังหวัดนครศรีธรรมราช

๙.๔ พระปลัดเสกสรร มหิทธิโก เจ้าอาวาสวัดคงคาเลียบ หมู่ที่ ๓ ตำบลท่าซัก อำเภอเมือง
จังหวัดนครศรีธรรมราช

๙.๕ พระครูนครธรรมรัต (อนุชิต เตชบุญโญ) เจ้าอาวาสวัดเสมาเมือง ตำบลในเมือง
อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช

๙.๖ นายประสิทธิ์ รัตนพงศ์ บ้านเลขที่ ๑๓ หมู่ที่ ๔ ตำบลมะม่วงสองต้น อำเภอเมือง
จังหวัดนครศรีธรรมราช

๑๐. ผู้เก็บข้อมูลและวันเวลาที่เก็บ

นางสาวขวัญเรือน บุญกอบแก้ว

นายชัยวุฒิ พิชะกุล

นายวิทยา บุชบงค์

นางสาวกานดารัตน์ วงศ์สุวรรณ

วันที่ ๒ กุมภาพันธ์ พ.ศ.๒๕๕๘

วันที่ ๓ กุมภาพันธ์ พ.ศ.๒๕๕๗

ภาพประกอบที่ ๒๗ คลองท่าแพไหลผ่านวัดท่าแพ สถานที่อุปสมบทของหลวงพ่อทวด
ตำบลปากพูน อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช

ภาพประกอบที่ ๒๘ วิหารหลวงพ่อดำริมคลองท่าแพ วัดท่าแพ ตำบลปากพูน
อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช